

Teater

når øyeblikket er alt du har

- et essay om demensbrems

Heidrun Persdatter Aaserud

Kandidatnr.: 561

Master i estetiske fag

Studieretning teater og samfunn

OsloMet - Storbyuniversitetet

Vår 2022

Sammendrag

I denne masteroppgaven undersøker jeg norske institusjonsteatre og hva som skal til for at teatrene skal satse på teatertilbud rettet mot personer med demens. Undersøkelsen startet med en antagelse om at det finnes få eller ingen slike tilbud, en antagelse som fort viste seg å stemme. Empirien baserer seg på dokumentanalyse av normative og kognitive kilder og intervjuer av nøkkelpersoner innenfor feltet. Oppgaven er skrevet med en kunstnerisk ramme og et poetisk språk, og henviser seg til en fiktiv leser med begynnende demens. I studien anvendes det teori knyttet til estetisk omsorg, samt de samme normative kildene brukt i empirien. Jeg avslutter med en enkel punktvis opprømsing av funn, hvor ikke overraskende økonomi tar størst plass. Jeg håper teksten kan brukes som en oppvekker for tilskuddsgivere og de norske institusjonsteatrene, og kanskje være et bidrag inn i å fornye hvordan de norske institusjonsteatrene jobber med marginaliserte grupper. Målet med oppgaven er ikke å gi svar, men heller å åpne for nye spørsmål og refleksjoner.

Abstract

In this master thesis, I examine Norwegian theatres and what needs to be done for the theatres to offer dementia friendly events. It started with an assumption that there are few to none such offers, an assumption that quickly turned out to be true. The empirical data is based on document analysis of normative and cognitive sources and interviews with key people in the field. The thesis is written with an artistic framework and a poetic language and is directed to a fictional reader newly diagnosed with a dementia. The study uses theory related to aesthetic or creative care, as well as the same sources used in the empirical study. The thesis finishes with a simple point-by-point list of findings, where, not surprisingly funding is most important. I hope the thesis can be used as a wake-up call for the funders and theatres, and perhaps be a contribution to renewing the ways the theatres work with marginalised groups. The aim of the thesis is not to provide answers, but rather to give space for new questions and reflections.

Takk for all hjelp og støtte, og for at dere aldri har mistet troen på meg.

Bintang Emilie

Christina

Elisabeth

Rikke

Kristine

Artful Dementia Research Lab (ADLab)

Kari

Pappa

Og dere fem som tok dere tid til å prate med meg om teater og demens

Uansett hva dette blir til, må jeg gi en ekstra takk til Rikke, Bintang Emilie og Christina.

Uten dere

Ingen meg

Jeg vil skape et trygt rom her for deg og meg. Her kan vi prøve og feile. Jeg vil at vi skal forstå hverandre, på et dypere nivå enn kun det faglige. Derfor velger jeg å skrive til deg på denne måten. En kunstnerisk ramme og et poetisk språk. Jeg snakker til deg på fire ulike nivåer, det faglige, det som sies mellom meg og deg, *mine tanker* og det som ikke sies.

Jeg håper at vi sammen kan forsøke å kjenne litt på hvordan det kan være å få en demens. Sammen kan vi forstå hverandre, og kanskje vi kan klare å bruke ordene som en slags inspirasjon til å se personer med demens på en annen måte. Vise viktigheten med å opprettholde forholdet vi har sammen, og vite at vi fortsatt er mennesker. Selv om vi må bruke andre virkemidler til å kommunisere enn det vi gjorde før.

Denne skriftlige masteroppgaven er en slags videreføring av den praktisk estetiske delen av masterprogrammet. Du vil kunne lese et sammendrag av den praktisk estetiske delen i oppgavens prolog. Oppgaven henviser seg til en fiktiv leser med begynnende demens.

Deg....

En demens

Jeg vil se deg som den du er og ikke sykdommen din.

Det kommer til å gå bra.

Innholdsfortegnelse

PROLOG	1
1. I BUKTA	5
1.1 DEMENSAKSELERATOR	5
2. I ÅPEN SJØ	6
2.1 DEMENS	6
2.2 DEMENSFORSTÅELSE	7
2.3 DEMENSTEATER	8
2.4 DEMENSBREMS	10
2.5 DEMENSKUNST.....	14
2.6 DEMENSINSTITUSJON	18
3. ANNE BASTINGS SJØ	21
4. BARE FLYT	23
5. SJØEN JEG FLYTER I	26
5.1 SOSIALKONSTRUKTIVISME	27
5.2 HERMENEUTIKK	28
4.3 NARRATIVE INQUIRY	29
5.4 INTERVJU	30
5.5 DOKUMENTANALYSE	32
5.6 KOLLEKTIV KVALITATIV METODE	34
6. PÅ DYPT VANN	35
6.1 DEMENSGAP	36
6.2 DEMENSUTFORMING	37
6.3 DEMENSINSTITUSJONSTEATER	40
6.4 DEMENSFRIVILLIGHET	43
7. TEATER	45
7.2 NÅR ØYEBLIKKET ER ALT DU HAR	46
EPILOG	50
LITTERATURLISTE	53
VEDLEGG	56

Du? Hvordan beveger sjøen seg?

Prolog

Smaragd

Løve

Sjø

Perle

Dam

Fjord

Hest

Opal

Tiger

Ku

Elv

Glemsel...

Glemselens elv

Historien om X og Far og møtet med glemselens elv, teateret og om å holde fast på kreativiteten.

Det var under oppdagelsen av Anne Basting det begynte.

Basting spør ikke om hva personen husker, men stiller heller det hun kaller «beautiful questions» som inviterer til undring og kreativitet, der alle er på samme nivå.

Jeg vil be deg om å ikke glemme..

Sjøen.

X våkner av et mareritt.

Demens

Demensakselerator

Demensbrems

På en skjerm bak X ser vi teatret.

Tomme stolrekker

Applaus

Forestilling på scene

Ulike scenebygg

X er i skogen. Hun forteller om Lethe, glemselens elv.

Drar på handletur. Appelsiner.

Hun drikker av glemselens elv.

Husker ikke lenger hva hun skulle handle. Appelsinene havner i elva.

Demensbrems.

X forteller om farmor foran en brun kommode. Det er farmors kommode.

Der inne står det at teatret er en menneskerett.

Er teatret en menneskerett?

Hva sier de norske institusjonsteatrene?

Nationaltheatret, Nordland teater, Den nationale scene, Det norske teatret.

Sjokolade.

Far, har du spist i dag? Nei, det har jeg ikke.

Far står over en vask. Han skal åpne en hermetikkboks med fiskeboller. Men boksåpneren blir til en sokk.

Frem og tilbake. Sokk. Boksåpner. Sokk. Boksåpner. Sokk.

Far har spist likevel.

Demensakselerator.

Teatret renner bort i elva (lapper med teatret er en menneskerett renner bort).

Tre ting far liker i verden. Sjøen, teatret, meg.

Hvordan kjennes det innenfra? At menneskene, objektene, navnene ikke er så faste som de var, men av og til renner med elva langt inn i bevisstheten? At den grunnen de står på, den tid og de omgivelser man lever i, den støtte man har i seg selv svikter, renner bort.

Motsetninga til elva Lethe, et vann, Mnemosyne. Gudinne for minne og hukommelsen.

Vi ser vann igjen. Sjø?

Mnemosyne. Fortid og framtid. Og all tid.

X er på rommet sitt. Hun beveger seg fra seng til pult. Hun spiser, hun skriver post-itlapp på veggen. Hun danser. Spiser sjokolade. Vasker gulv. Over flere dager, uker, år?

Demensbrems.

X sitter ved pulten sin. Hun leser. Noterer. (Personlig pronomen er en av de ordgruppene som sitter lengst.) Far snakker ikke så mye. Vi ser far ute i båten.

Sjokolade.

Far og X går mot Nationalteatret. Er demens den nye pandemi?

Tre ting X liker i verden. Lyden av skøyter på isen, lys i teaterbygningen, ro. Sanselig ro.

Demensakselerator.

Økonomi er viktig når teatret bestemmer hva som skal settes opp.

X snakker til kamera. Hun har prøvd å vise oss at teatret kan være en demensbrems. Men vi har ikke så god tid. Far har bare teatret og sjøen.

Bent Høie – demens er en pandemi. Han renner bort i elva.

Det er et fargespill, videoer projekteres på X. Demensbrems, demensakselerator.

X er ute i skogen igjen. Mnemosyne hadde egne barn, musene. Musene er kreativiteten.

Det gjør Mnemosyne til Gudinne over hukommelse og minne og all tid, og mor til all kunst.

Tid. Handler det om tid? En klokke tikker over Nationalteatret.

Sjokolade.

Farmor kunne, far kan, jeg kan, teatret kan.

En ny form for tålmodighet.

Demensbrems.

Far, hvordan beveger sjøen seg?

X beveger seg ute, på toppen av skogen, oppå en stein.

Far beveger seg i båten, ute på sjøen.

En, to, tre og flere og flere beveger seg. Vi ser folk, barn og voksne, bevege seg.

Far er ute på sjøen. Han smiler.¹

¹ Teksten er skrevet i samarbeid med Bintang Emilie Sitanggang jfr. Kollektiv kvalitativ metode (s.34).

1. I bukta

Husker du? Anne Basting, hun som ikke spør om hva personen husker, men stiller heller det hun kaller «beautiful questions» som inviterer til undring og kreativitet, der alle er på samme nivå. Hun som flytter fokuset fra det å huske over til kreativiteten og fantasien. Basting (2009) skriver også at vi frykter demens. Vi har en innlært eller medfødt frykt for meningsløshet og en annen for døden (Basting, 2009). Derfor gjør vi mye for å slippe å tenke på det.

En gang for lenge siden. Da jeg hadde kontroll. Kontroll over meg selv. Min egen hjerne.

Betydde noe. Lærte. Elska livet. Jeg var...

Jeg var tre år i Liverpool.

I Liverpool møtte jeg Maggie DeRuyck og Sam McKay. Sammen jobbet vi tre med våre bachelorprosjekter og delte våre erfaringer med teaterarbeid. Jeg fullførte bachelorutdanningen min i anvendt teater og dro tilbake til Norge. Fulgte da kun Maggie og Sams anvendte teaterarbeid via sosiale medier. De fikk etter hvert begge jobb ved Leeds Playhouse som henholdsvis *Older People's Programme Manager* og *Older People's Outreach Officer*. Ved Leeds Playhouse holder de blant annet teaterworkshops for eldre. De driver en festival som kalles for *Every Third Minute* som er tilpasset personer som lever med en demens. Teateret har også jevnlig teaterforestillinger som også er tilpasset personer med en demens. Ofte har jeg undret meg over: Hvorfor ser jeg ikke dette på norske teatre? Hva skal til for å skape et slikt tilbud på norske institusjonsteatre?

I denne masteroppgaven skal jeg forsøke å finne ut **hva som skal til for at norske institusjonsteatre skal satse på teater som er tilpasset personer som lever med begynnende demens?**

1.1 Demensakselerator

Det var ingen som fortalte meg om glemselen. Hvor er den teksten jeg skrev om demens i går? Når leste jeg dette? Er det jeg som har skrevet disse notatene? Vent, hva var det du akkurat sa? «Har du gjort det vi avtalte?» Avtalte vi noe? Hvor ble alle minnene mine av? Er det jeg som har en demens?

Jeg er ingen lenger. Jeg betyr ingenting lenger. Jeg liker ingenting lenger. Det er vondt å tenke. Jeg har glemt hvordan jeg leser.

Alt fokus flytter seg innover. Jeg blir verdens mest selvsentrerte person. Forsøker å gjøre alt i min makt for å ikke tenke på meg. De tankene betyr ingenting. Jeg betyr ingenting. Jeg er ikke til stede. Jeg sitter på kontoret og skriver. Jeg sitter rett foran meg selv. Det jeg tar på føles ikke som det jeg tar på. Det jeg ser på er ikke det jeg ser på.

«Du blir veldig passiv i hjernen når du har mange depresjoner i livet [og det] øker sjansen for demens, drastisk» (Nasjonal kompetansetjeneste for aldring og helse, 2020). Dette er noe av det vi mennesker frykter mest. Sant? Basting (2009) sier det, og jeg tror hun har rett. Å miste seg selv...

Når du får en demens kan du bli stua bort. Dømt til døden altfor tidlig.

Den 4. desember 2020 uttalte helse - og omsorgsminister Bent Høie til NRK at demens er en større utfordring for samfunnet enn Covid-19 (Honningsøy, 2020). Per i dag er det estimert at det er omtrent 101 000 personer i Norge som lever med demens (Nasjonal kompetansetjeneste for aldring og helse). Antallet eldre personer i Norge øker og det får følger for antallet personer med demens (Rokstad & Smebye, 2020). Tallene for personer med demens vil trolig øke med mer enn det dobbelte de neste 30 årene (Nasjonal kompetansetjeneste for aldring og helse).

Jeg kan godt stues bort. For personer med en demens, de kan få være seg selv, i hvert fall en versjon av seg selv så lenge de klarer

2. I åpen sjø

2.1 Demens

Hvordan kjennes det innenfra at menneskene, objektene, navnene ikke er så faste som de var, men av og til renner med elva langt inn i bevisstheten? At den grunnen de står på, den tid og de omgivelser man lever i, den støtte man har i seg selv svikter, renner bort. (fritt etter Hjort, 1993, s.42)

Demens er en samlebetegnelse på en rekke sykdommer som mer eller mindre forårsaker en form for kognitiv svikt med forskjellige alvorlighetsgrader (Rokstad & Smebye, 2020; Solheim, 2015). Det mest kjente med sykdommen demens er altså kognitiv svikt, personen får

problemer med hukommelsen. Svikt i korttidshukommelsen er ofte det første symptomet (Rokstad & Smebye, 2020), det kan gi vansker for hverdagslige gjøremål blant annet. Senere kan redusert orienteringsevne og problemer med språk komme (Solheim, 2015). Den vanligste formen for demens er Alzheimers sykdom som rammer ca. 60-70 prosent av de som lider av en demens (Rokstad & Smebye, 2020; Solheim, 2015). De fleste som rammes av en demens er eldre over 65 år, men demens kan også ramme betydelig yngre mennesker. Sykdommen rammer alle som får den forskjellig, det samme gjør utviklingen av symptomer. De fleste forbinder nok sykdommen med det å glemme og miste seg selv til en sykdom man ikke kan kontrollere eller bremse. Det finnes per nå ingen kur for demens.

Selv om man ikke husker, behøver man ikke bli glemt

Selv ved demens og på tross av at alle de tunge beskrivelsene av sykdommen, «er det fortsatt mye den demensrammede personen kan, vil og liker» (Solheim, 2015, s. 95). Personen med demens mister ikke seg selv og sine kognitive ferdigheter umiddelbart etter en diagnose, og kanskje ikke i det hele tatt. Det er mye av personen som fortsatt finnes, selv ved en demens. «Å få være den jeg er, er det viktigste av alt» skriver Rokstad (2021, s. 14) fra en intervjustudie av personer med demens fra 2020. Forsøk å gjøre det man kan, så lenge man kan, ikke bli stuet bort (Rokstad, 2021). Å leve i øyeblikket, i lys av fortiden, men med uro for framtida (Rokstad, 2021). Rokstad (2021) skriver at personer med en demens ofte opplever at samfunnet vegrer seg for å være åpen og ærlig når det kommer til demenssykdommen, man vet rett og slett ikke hvordan man skal forholde seg til den. «Hva personen med [en] demens selv opplever, og hvilken betydning dette får for den enkelte, er viktig for å forstå demens og bli gode omsorgsgivere» (Rokstad, 2021, s. 26).

Det går fint, jeg er her, det kommer til å gå bra, jeg husker for deg (Basting, 2009).

2.2 Demensforståelse

Farmor døde 1.juli 2020, hun ble 97 år. Jeg klarer ikke å sette meg inn i hvordan det er å leve fra 1923 til 2020. Alt som har forandra seg. Farmor var alltid gammel og surrete for meg. Farmor flykta til Sverige under krigen. Dro fra alt hun hadde. Hun hadde med en bløtkake til badeland i Bø en gang. Farmor drassa med seg det kakefatet fra basseng til basseng. En annen gang dro hun en ferdigpynta bløtkake opp fra frysa. Om vinteren kledde hun på

messingstatuen i hagen sin så den ikke frøs. Farmor så bare det gode i folk. Farmor var naiv stengte ute det hun ikke ville se eller vite. Farmor sparte på alt. Skrev på alt. Omtrent alt hun eide hadde familiehistorien skrevet på seg. Jeg tror krigen gjorde henne slik. Farmor malte. Hele huset hennes var fullt av malerier. Rett på veggen. På lerret. Klumpete fargerik oljemaling. Katter. Mennesker. Trær. Sjømonstre. På et av bildene hadde hun limt på et ekte perlekjede på en av damene. Jeg skulle ønske jeg visste hva hun tenkte da hun malte dem. Jeg drev med teater. Farmor sa tante Ranka var skuespiller. Jeg lurer på hvem tante Ranka er. Jeg fikk aldri spurt. Da jeg var gammel nok til å tenke over hva jeg ville vite, husket ikke farmor det mer...

*Farmor glemte meg for syv år siden.
Jeg dro aldri på teater med farmor.*

Farmor ble gammel. Farmor glemte. Det kom naturlig. Med alderen. Farmor hadde det alltid bra. Farmor klagde aldri. Farmor trivdes hjemme. Farmor lot meg bo på loftet hennes et år. Farmor og jeg gikk tur opp og ned bakken til huset hennes. Jeg kledde på messingstatuen hennes så den ikke frøs. Vi så på bilder. Rydda i skuffene hennes. Malte. Farmor spurte hvem jeg var. Din yngste sønn Pers mellomste datter sa jeg. Farmor mente ordet mamelukker var morsomt. Jeg brukte det ordet da jeg hjalp henne med klærne. Farmor lærte meg hvordan jeg kunne fortsette å ha hyggelige samtaler med en som sakte, men sikkert glemte meg. Farmor lærte meg en ny form for tålmodighet.

En tålmodighet som jeg vil forsøke å ta inn i teatret.²

2.3 Demensteater

Gå på teater?

Se for deg. Du skal en tur i teatret.

Turen til teaterbygningen går som vanlig, det er en tur du har tatt mange ganger. Du er kjent i teateret, så kjent at flere av publikumsvertene kjenner deg og vet navnet ditt. Du går opp trappa og inn i teaterbygningen. Det er noe med stemningen der inne, det svake lyset, det røde

² Deler av teksten er skrevet av Ingebjørg Stokke Hovde, Unnveig Aas og Heidrun Aaserud forbindelse med Toril Stokkes bortgang

tepegulvet, billettluke med de unge jentene i, de som minner deg om deg selv da du var på deres alder. Håpefulle, fnisende. Du henter billetten du har bestilt og går for å henge av deg jakka, slik du alltid gjør det. Du ser ned på billetten, rad 12 sete 33, hovedscenen.

Hovedscenen?

...

...

Hvor?

...

...

Plutselig og uventet har hele teaterbygningen blitt fremmed for deg, du leter etter kartet med teatret i hodet ditt uten hell. Kartet er borte, ikke forlagt, men borte. Tapt. Rent med elva, langt inn i bevisstheten. Ut av bevisstheten...

Det går fint, jeg er her, det kommer til å gå bra, jeg husker for deg.

Så kartet ditt er borte, ikke forlagt, men borte. Tapt. Rent med elva, langt inn i bevisstheten. Og helt ut.

Men du kan spørre om hjelp.

Husker du, det er mye personen med demens fortsatt kan, vil og liker.

Teater, selv om du ikke lenger finner inngangen til hovedscenen kan det hende at du fortsatt har evne til å nyte forestillingen. Kunst kan sies å være en viktig del av mange menneskers liv, ung eller gammel, erfaren eller uerfaren. Jeg mener at nesten all kunst, men for vår del, teaterkunst, kan hjelpe både aktør og betrakter til en økt forståelse av seg selv, andre og verden. *Jeg så det i farmor, farmor så, hun kunne, og du kan, selv med en demens.* Hvis du ser på teaterkunsten som meg, kan alle, uavhengig av funksjonsevne, få noe ut av å se teater. Kan man ikke da si at gjennom det som vises på scenen skaper både aktør og betrakter mening ut ifra sine egne forutsetninger?

Jeg har farmor i meg, både utenpå og inni. Er som henne, ser ut som henne. Jeg leste et sted at man kan arve traumer. Farmor ble syk, syk av krigen. Kjempa. Mista en bror, en kjæreste, alt hun eide, flykta over grensa.

Jeg kjemper mot min egen hjerne.

Alene.

Det renner med elva, langt inn i bevisstheten.

Pust med magen. Senk skuldrene. Slapp av i kjeven.

2.4 Demensbrems

Med elva renner også opplevelsen av det som skjer på scenen. Dewey (1934/2008) skriver om kunsten og estetiske erfaringer, følelser, og tanker som deler av en hel. Estetisk erfaring er i følge Dewey (1934/2008), en vurderende, sansende og nytende handling, noe som snakker til både det følelsesmessige og det intellektuelle hos mennesket (Dewey, 1934/2008).

Elva beveger seg gjennom bevisstheten, tar hele tiden med seg små deler av hukommelsen din.

Dewey (1934/2008) beskriver også deler av en erfaring som en elv, en elv som renner sømløst fra del til del. En elv strømmer, sier han, i motsetning til en dam. Og strømmen gjør erfaringen mer interessant. Strømmen tar med en del til en annen, og viderefører det som kom før. Elva renner jevnt gjennom bevisstheten din, kanskje renner den ned i en kulp før den renner videre. Så det kan være en pause, men pausene i erfaringen oppsummerer det som du har opplevd, og forhindrer at elva fordamper, forsvinner, renner helt ut av bevisstheten (Dewey, 1934/2008). Vi kan kanskje tenke oss at denne gjensidige strømmen mellom del og helhet i erfaringer gjør at deler av det som renner nedover elva fester seg til minnet som uforglemmelige. *Estetisk erfaring.*

Rikke Gürgens Gjærum (2008) tar estetikkbegrepet tilbake til Aristoteles tid og ser på betydningen av det fra et etymologisk ståsted, *aisthesis* som betyr sansing, fornemmelse eller følelse. Begrepet beskriver da mer enn bare kunst og tar for seg alt i livet der sansene brukes. Hvis det sanselige tar mer plass enn det intellektuelle, blir det kanskje ikke bare knyttet til kunstuttrykket, men også til det å være i verden.

Det er slik vi kommer oss gjennom livet.

Hvis vi tar oss tid...

La meg renne bort med elva

Pust med magen. Senk skuldrene. Slapp av i kjeven.

En dag til.

Alene.

Minnet og hukommelsen er hele tiden i en relasjonell prosess, vi er avhengig av andre mennesker, ting, landskapet, kunsten for å hente fram den informasjonen og de minnene vi ikke lenger klarer å hente fram selv (Basting, 2009). Minnene, hele oss selv, blir skapt i den verden vi lever i, folkene, stedene og kulturen (Basting, 2009). Slik kan vel kunsten også forstås, som en relasjonell situasjon? Dewey (1980) ville få frem kunstens samhandlende egenskaper og betydning for hverdagslivet til folk. Å gjøre verket aktuelt for den enkeltes liv, skriver Dewey (1980). Jeg forstår det slik at det er deg selv som gjør verket aktuelt ut fra din subjektive opplevelse, basert på din egen livserfaring. En dialog mellom, deg, kunstverket og den verden du lever i.

Samspill

Jeg leste en gang at personlige pronomen som jeg, du, han, henne er de ordgruppene som sitter lengst i personer med en demens (Rokstad & Smebye, 2020). Som igjen kanskje sier noe om viktigheten av det relasjonelle i mennesket.

La elva ta oss med.

flyte

Sammen hver for oss..

Stadig mer og mer av hukommelsen din renner med elva ut av din egen bevissthet. Husker du jeg skrev at Dewey beskriver den estetiske erfaringen også som en elv? Når du nyter kunst, renner også elva gjennom bevisstheten din, men før den renner ut, tar den med seg en del til en annen, viderefører det som kom før, i en endeløs strøm av inntrykk. Som, om ikke annet, kan gjøre det følelsesmessige uforglemmelig.

Kom, bli med meg, jeg viser deg hovedscenen. Se for deg. Du står der ved jakka di. Jeg ser at du er forvirra, engstelig. Men dette går fint, det går bra, jeg husker for deg. Kartet over teaterbygningen er fortsatt intakt hos meg.

Forsiktig legger jeg hånda på skuldra di, kjenner på kroppen din at det er greit å bli berørt, så

jeg tar hånda di. Finner plassen din, setter deg ned. Der, ja, nå er du trygg igjen. Lyset dempes.

Elva har ikke fordampet, den renner gjennom oss begge

Tar oss med

La den bare renne

Det er ikke alle med en demens som er eller har vært så godt kjent med teatret som oss, det finnes også mange typer demens. Alle disse formene for demens utvikler seg også helt forskjellig.

Det som skremmer meg mest, er de formene for demens som tar personligheten din

Det går fint, jeg er her, det kommer til å gå bra.

Jeg mister deg før jeg mister deg

Jeg kan ikke være deg for deg

Du er fortsatt noen.

Jeg vet ikke lenger hvem jeg er

Noen med sykdommen vil nok heller ikke ha noen glede av å se teater. Enten det er på grunn av den de var før, eller på grunn av den de er nå, eller begge deler. I denne studien er det for det meste tankene rundt de personene med demens som har glede av å være i teateret som det fokuseres på.

Mnemosyne.

Husker du? Mor til minnet, hukommelsen, all tid og all kunst

Uten Mnemosyne ville vi vært frosset fast i en tid for alltid.

Jeg leser Gadamer (1986) i engelsk oversettelse. Gadamer nevner Mnemosyne.

Vår gudinne.

Jeg klarer ikke å forstå hva han mener. Må alle kartene være intakte? Er det forskjell mellom oppfattelsen av fortidens kunst og dagens kunst? Snakker han om selve kunsten, eller det som foregår inni oss når vi ser kunst? Slik som Deweys elv. *Elva*? Gadamer (1986) skriver at essensen av det som gjør oss oss, ligger i balansegangen mellom fortid og framtid. Og det er

her Mnemosyne kommer inn.

Vår gudinne

For meg er Mnemosyne det gjenkjennbare, vår forståelse av det som var og det som er.

Gadamer (1986) sier at når vi ser kunst blir vi dratt inn i en annen parallell virkelighet, som gjør vårt fragmenterte liv helt. Helhet og del settes sammen. *Elva*. Men vi må selv la oss bli dratt inn, spille med (Gadamer, 1986). Skritt for skritt ut i elva. Endeløse inntrykk, ikke sant? *La elva ta oss med. La oss spille med*. Kartet over teaterbygningen er borte, men ikke sansene dine, følelsene dine. Ikke enda. Lyset dempes.

Tida stopper.

Vi spiller med

Vi er i elva, renner nedover i spillet mellom vår forståelse og fantasi, som ikke søker etter noe spesielt slutt punkt (Gadamer, 1986).

Vi renner bare videre nedover elva.

Gadamer støtter seg på Mnemosyne, sier at det gjenkjennbare trekker ut det faste fra det flyktige (Gadamer, 1986). Og det er det som skal gjøre livet helt. Det kan være for sterk strøm i elva, vanskelig å gripe tak i noe som helst. Men man kan tenke seg at det Gadamer sier ikke bare handler om det du kan få tak i. Du kan likevel, la deg bli dratt inn i den parallelle virkeligheten som blir skapt på scenen. Gjennom det gjenkjennbare, gjennom det kan du få tak i og uttrykke deg selv på ny (Gadamer, 1986). Teateret er i dag mer åndelig enn det noen gang har vært, når vi setter oss ned og spiller med (Gadamer, 1986).

Lyset dempes.

Se for deg, du sitter i teatersalen, lyset dempes og nå er det bare deg og de på scenen. Du hører ord, velformulerte replikker, en rolle kommer på scenen i det perfekte øyeblikket, månen lyser, de er i skogen, i kirka, i stua. De skaper mening, de er noe langt utenfor den verden vi er i (Gadamer, 1986). *Men de er ikke noe uten deg.*

Og du er noe med dem.

Tida stopper.

Vi spiller med

Øyeblikket

Når følte du glede sist?

2.5 Demenskunst

Dette feltet var så lite for meg, ingenting, men jeg ser jo nå at det blir større og større, demens, demens og håpet om å finne en kur har blitt forsket på siden *siden før jeg var et menneske*, det ser ikke ut til at det kommer til å finnes en kur *innen den dagen jeg ikke er et menneske mer*.

Nå leter jeg ikke etter en kur..

Jeg leter kun etter muligheten til å fortsette å være et menneske

La meg vise deg

Elva tar oss videre. Elva som tar med seg en ting til en annen, Dewey og Gadamers elver som lar deg erfare til tross for at noen av erfaringene renner bort. De har kanskje allerede rent bort. Men i øyeblikket kan elva ta dem med tilbake til deg. Litt og litt. Det er litt fint. Henger du med?

Farmor, hun malte

Far var i teatret

Jeg

Jeg er ingenting

Det går bra, jeg er her. Hør på meg, det er ikke sikkert du mister deg selv. Det du likte da er fortsatt det du liker nå

Jeg skulle jo vise deg

La meg vise deg

I 2008 ble det publisert en artikkel, det er lenge siden, jeg vet, men jeg vil ha den med. For jeg syns det må begynne her. Det handler om smak og preferanser. Det du og jeg liker, og det endres nødvendigvis ikke ved begynnende demens, ikke en gang det abstrakte (Halpern, Ly, Elkin-Frankston & O'Connor, 2008). Dette er en liten undersøkelse, og de har kun fokusert på personer med Alzheimers sykdom, så det er mulig vi må ta den med en klype salt.

Både jeg og farmor er, var glad i grøt

Etterpå serverte farmor alltid noe salt

Pin, kalte hun det

Det gjør far også

Og jeg

ta den med en klype salt. Artikkelen fra 2008 beskriver noen forskeres undersøkelse på personer med begynnende demens, og stabiliteten i det man ser på som vakkert når det kommer til kunst, her billedkunst. Det er mulig det man ser på scenen kan få annerledes resultater. De bildene og det lyset på scenen er ikke er stabilt på samme måte som i et maleri, i tillegg kommer eventuelt også musikk og tekst. Men allikevel, forskerne her kom fram til at at, ja, at smaken din så og si er permanent (Halpern et al., 2008). Den følelsesmessige responsen til bildene ble ikke testet, oppgaven var å rangere kunst etter hva du likte minst og mest med to ukers mellomrom. Selv om de kognitive testene, ikke overraskende, var sprikende mellom kontrollgruppen og personene med demens, så forskerne kun små forskjeller i rangeringen av bildene. Noe som viser at, til tross for demens, vet vi fortsatt hva vi foretrekker. Har vi en slags *estetisk bevissthet* som ikke endres i takt med sykdommen?

Øyeblikket er fortsatt ditt

Du og jeg vet at det er her du fortsatt kan være

Deg

Menneske

Det går fint, jeg er her, det kommer til å gå bra, jeg husker for deg.

Jeg jobber meg fra en forfatter til en annen, finner jeg at en artikkel nevner noen spennende temaer eller personer går jeg til den artikkelen og så videre, men jeg valgte likevel å gjøre et enkelt søk på *dementia* hos RiDE - Research in Drama Education: The Journal for Applied Performance. Bare for å se hvor mange resultater som faktisk dukket opp. 36. 36 artikler. Blant dem dukket en kort artikkel med navnet *The origin of dementia friendly theatre* (Taylor, 2019) opp. Fra initiativtakeren, hun som startet det hele i Leeds. Husker du jeg nevnte Leeds og gamle studievenner? Det er ikke så farlig om du ikke gjør det, det du trenger å vite og å huske er at jeg har valgt å bruke teateret i Leeds *Leeds Playhouse* som forbilde, som mal, for det jeg ønsker å se, for oss her hjemme. I 2016 lenge før Taylor skrev denne artikkelen ga hun ut en guide, en guide til demensvennlig teater, *The West*

Yorkshire Playhouse Guide to Dementia Friendly Theatre (Taylor, 2016). Guiden tar for seg de temaene som er viktig å merke seg når en forestilling og en teaterbygning skal tilpasses til personer med en demens.

Jeg skal klare det.

Vi trenger tid

Tid

Bare tid

For Taylor (2019) startet det hele med konseptet *relaxed theatre*, som hun var en del av fra 2009, senere vil du få vite at det konseptet nettopp har dukket opp her hjemme i Norge.

Men du trenger ikke å huske det heller, jeg skal komme tilbake til det.

Relaxed theatre er vanlige teaterforestillinger som med forholdsvis «enkle» grep er tilrettelagt for barn og unge med spesielle behov.

Har du spesielle behov?

Vi trenger tid

Tid

Bare tid

Siden 1990 har Leeds Playhouse, da West Yorkshire Playhouse, hatt ukentlige møter for eldre. *Heydays*. For tilhørighet og mening. Etter hvert så Taylor (2019) at noen av deltakerne begynte å bli forvirret når det gjaldt blant annet tid.

Vi trenger tid

Tid

Bare tid

Til å begynne med utviklet hun et alternativ til *Heydays*, et roligere, mindre stressende, inkluderende ukentlig møte, *Our time* (Taylor, 2019). «Why would we not, at a time of ill health or confusion, want to retain the things in life that has made us feel more vital?» (Taylor, 2019, s. 90). Og det var her ideen kom, om å tilpasse teaterforestillingene til personer med demens, på samme måte som med *relaxed theatre*. Men tilpasningene er ikke helt like. *Det var det Maggie som fortalte meg. Endringene er ikke like.* Bare med små endringer i forestillingene så Taylor at personene med demens fortsatt hadde muligheten til å

være fokusert, følge med på det som foregikk på scenen både visuelt og følelsesmessig. Men for å få til dette her, brukte også de personene som deltok på de ukentlige møtene tiden sin der til å utforske temaer som omhandlet stykket de skulle se. Akkurat dette ser jeg på som problematisk, det er vanskelig for meg å se for meg at det er mulig å få til i norske teatre.

Klarer du å se for deg at du kunne møtt opp på ukentlige møter arrangert av for eksempel Nationaltheatret?

Mange av teatrene i England er charities. Hva betyr det?

26.10.2020, 20:41

Meg: Could you please tell me what it means when a theatre is also a charity? Are most of UK theatres charities?

28.10.2020, 19:00

1: As I understand it, it's just a legal status for an organisation to incorporate. You can be both a charity and a business. If you have charity status, you have to have aims that benefit the public, I think they pay less tax, and they have more oversight (a board of trustees). For lots of UK arts funding you need to be a charity. It means that individuals can't make a profit from the business either, So no share holders etc

Staff still get paid but no investors etc

29.10.2020, 13:13

Meg: Thank you.

Henger du med? Nei, ikke jeg heller. Kleppe (2017) skriver i sin doktorgradsavhandling at de fleste teatrene i England får mye mindre offentlig støtte enn teatrene i Norge. Ved å være charities får de rett på pengegaver opp til 25% av driften, samtidig som de som donerer får rett til skattefradrag.

Kanskje det ikke har så mye å si som jeg trodde?

Ved at teatrene åpner opp for marginaliserte grupper, åpner opp for flere mulige givere. Men i Norge da? *Hjemme*

28.10.20, 09:43

2: Så det er jo ingen som har veldig mye penger. Da må man ha et spesielt personlig engasjement, sånn som jeg har for ungdom og barn, hvis man skal satse, og bruke energien sin på å satse ekstra. Så det er jo alltid fint med en økonomisk gulrot. At man ikke må ta fra det eksisterende, men små ting får man jo alltid til tenker jeg. Det er finnes jo alltid mindre grep man kan gjøre sånn som du sier, som vi har gjort da.

28.10.20, 09:43

Meg: Ja, dette med å reise ut og og. Sang og musikk, og hente naboen og få ungdomsteatret med på det

28.10.20, 09:44

2: På det det er ikke ting som koster noe særlig. Det koster bare organisering.

19.01.21, 15:47

4: Relækstprosjektet er finansiert gjennom prosjektmidler gitt av kulturdepartementet. Selv om institusjonene er statlig finansiert er alle midler knyttet opp til drift og vi blir stadig påminnet et ønske om at teateret skal øke sin egen inntjening. Dette er veldig paradoksalt for oss. På den ene siden skal vi satse på mangfold og inkludering, og på den andre skal vi tjene mer penger selv. Det er et regnestykke som fort bli komplisert. Det er derfor svært vanskelig å få til slike viktige utviklingsprosjekter uten ekstra prosjektmidler utover den årlige bevilgningen.

28.10.20, 09:49

2: For det er det jo noen midler. Det er eksterne midler. Man bruker ikke av det normale produksjonsbudsjettet. Vi kan søke om spesielle prosjekter i statsbudsjettet når vi søker årlig. Så har vi den faste. Også. Så spør de om ekstra prosjekter.

Meg: Altså det er en ekstra rute holdt jeg på å si for ekstra prosjekter som dere kan eventuelt søke ...

2: Ja, det kan man. Vi har fått midler til en black boks for ungdomsteatret vårt blant annet.

Så vi trenger penger. Ekstra midler.

Tid

Tid og penger

2.6 Demensinstitusjon

De er ikke noe uten deg

De er ikke noe uten deg

Teatrene er ikke noe uten oss

Det er institusjonsteatrene jeg skriver om, du vet kanskje? De teatrene som får statsstøtte.

Gran og Gjørum (2019, s. 51-52) definerer institusjonsteater som «offentlig støttede stabile institusjoner med ansvar for produksjon av scenekunst». De har offentlige tilskuddspartnere, stat, fylkeskommune og kommune og disse skal og sørge for styringen og forvaltningen av teaterets verdier og også teaterbygget (Gran & Gjørum, 2019). Det er bare institusjonsteatrene som har råd til å være så stabile at de kan være en helårsproduksjonsenhet med egen stab (Gran & Gjørum, 2019).

Stabile institusjoner

Stabilitet

Det gjenkjennbare

Jeg griper etter det gjenkjennbare

I sin bok om teaterbransjen har Gran og Gjørum (2019) brukt begreper fra kunstsosiologien og for å systematisere likheter og forskjeller i bransjen. De opererer med tre ulike kretsløp: Det eksklusive, det inklusive og det kommersielle (Gran & Gjørum, 2019, s. 18). Slik jeg forstår det er det eksklusive den klassiske kunsten, kunst for kunstens skyld, jeg tenker Nationaltheatret. *Vi er kanskje ikke der lenger?* Det inklusive, der kunsten er for alle. *Er vi her?* Det kommersielle forstår jeg som kunst som har mest fokus på økonomi og profitt. *De er ikke noe uten deg.* Gran og Gjørum (2019) plasserer institusjonsteatrene under både det eksklusive og det inklusive kretsløpet. *For alle. Deg og meg, alle.* Forsiktig legger jeg hånda på skuldra di, kjenner på kroppen din at det er greit å bli berørt, så jeg tar hånda di. *Kom. Kom.* Teatrene oppgir egne mål og det er teatersjefene som i bunn og grunn bestemmer hva som settes opp (Gran & Gjørum, 2019).

Må vi ta flere med uti elva?

Ta oss med

La den bare renne

Visste du at de engelske teatre ikke har en fast skuespillerstab, ingen ensemble. Skuespillerne blir leid inn fra produksjon til produksjon gjennom agenter (Gran & Gjørum, 2019; Kleppe, 2017). I Norge har teatrene et fast ensemble, og selv om Gran og Gjørum (2019) skriver at institusjonsteatrene samarbeider med frie grupper nå mer enn tidligere, er det ikke på samme måte som i England. *Fri gruppe, fri skuespiller, team. Oss.* Samarbeidet med frie grupper kan

gjøre slik at teatret når et bredere publikum. *Ta oss med.* Gjør ikke dette det lettere å trene opp skuespillerne til å spille i demensvennlige forestillinger? At de er der, fast.

«Den såkalte folkeopplysningsånden» (Gran & Gjærum, 2019, s. 57). *Ta oss med.*

Teateropplysningsånden?

Når Gran og Gjærum (2019) skriver om institusjonsteatrenes mål, å nå alle, skriver de ikke har, men hatt. *Ta oss med.* Mener de at det ikke er sånn lenger. *Ta oss med.* Jeg ser i årsmeldingene til teatrene at de prøver, barn og unge, flerkulturelt publikum, viser og vafler.

Viser og vafler?

Se for deg, du skal i teateret, men det er kun en time med viser og vafler som er tilpasset din målgruppe.

Det går fint, jeg er her, det kommer til å gå bra.

Publikumsutviklingen er noe teatrene ikke har lykket helt med, det blir satt i sammenheng med større historiske og strukturelle former i samfunnet (Gran & Gjærum, 2019). De fleste av institusjonsteatrene sitter fast i det eksklusive kretsløpet. Så det er den historiske oppfatningen av hva teater er, som setter en stopper for oss? Du vet kanskje, kunst for kunstens skyld.

Kunst for din skyld

Ta oss med.

Teateropplysningsånden?

Veldedighet

Trengte hjelp

Hjelp til å være et menneske?

Er det det jeg mener?

Charity..

Teateret som en ideell organisasjon.

Mitt

Vårt

Ta oss med

Det går fint, jeg er her, det kommer til å gå bra.

Kunst for din skyld

3. Anne Bastings sjø

Husker du Anne Basting, hun som ikke spør om hva personen husker, men stiller heller det hun kaller «beautiful questions» som inviterer til undring og kreativitet, der alle er på samme nivå.

Husker du?

Vi har denne innlærte frykten for å bli gammel, meningsløshet, til og med døden (Basting, 2009).

Ikke hjernen min, den sier jeg kan dø. «Ta den steinen, løft den over hodet, slipp». Men jeg er også redd. Jeg vil ikke dø alene.

Basting (2020) går inn på et sykehjem for å besøke bestemoren sin, hun går gjennom gangene for å finne bestemorens rom, hun hører noen som roper «Help me!» «Help me!». Hun går forbi tv-stua og ser et dusin eldre mennesker sitte bøyd over seg selv i sin egen rullestol, de er plassert foran en tv-skjerm som viser et eller annet program som ingen egentlig ser på...

Basting er i USA på 90-tallet...

Jeg går inn på sykehjemmet for å besøke farmor, jeg går gjennom gangene for å finne farmors rom, jeg hører noen som roper «hjelp!» «hjelp meg!». Jeg går forbi tv-stua og ser et dusin eldre mennesker sitte bøyd over seg selv i sin egen rullestol, de er plassert foran en tv-skjerm som viser et eller annet program som ingen egentlig ser på...

Jeg er i Norge i 2019...

Er alle sykehjem i hele verden generiske, uendrede steder hvor man stuer bort mennesker?

Like i hele verden..

Huff da.

Huff da, tenkte jeg og kjente samvittigheten gnage i meg hver gang jeg gikk inn på sykehjemmet, men glemte det bort så fort jeg var ute av døra igjen. Basting gjorde ikke det, hun tok grep. Hun så at de eldre ofte ble isolert, noe som igjen følte ensomt og meningsløst for den enkelte, spesielt for de med Alzheimers eller en annen form for demens. Hun ville forsøke å gjøre noe med dette. Og gjorde det.

Hva er meningsfullt?

Basting la merke til at eldre i isolasjon, eller som hun sa, *underconnected* (Basting, 2020), viste samme symptomer i sin mentale helse som innsatte i isolasjon i fengsel. Det ene en straff, det andre et hjem, om ikke annet, palliativ behandling, de siste årene av ditt liv.

Alt er meningsløst, jeg tror ikke på det jeg selv skriver. Men jeg vil ikke at noen skal dø med den følelsen.

Alle har en historie å fortelle, alle har verktøy for å uttrykke den historien, alle har sperrer som stopper historiene fra å bli delt (Basting, 2020). Det er opp til oss å finne ut hvordan vi kan lytte og få historiene ut til oss alle.

En ny form for tålmodighet.

Den fyrste song eg høyra fekk, var mor som sang ved vugga.

Farmor synger, synger med radioen, en sang jeg ikke en gang visste at hun kunne.

Jeg lærer meg sangen, den går litt for høyt for meg, jeg er ikke musikalsk nok til å legge den ned. Det bryr ikke farmor seg noe om.

Jeg spør farmor hvem som ligger i vugga. «Meg», sier farmor, «og mor synger».

Kanskje ikke moren hennes heller traff alle tonene?

Jeg har bare tenkt på denne hendelsen som en koselig liten historie om hvordan jeg fant ut at jeg kunne nå inn til farmor og hennes historier til tross for hennes problemer med hukommelsen, men det er mer. La meg forklare hvordan jeg forstår Anne Basting.

Det går fint, jeg er her, det kommer til å gå bra, jeg husker for deg.

Å flytte fokuset fra det å huske over til kreativiteten og fantasien, og på den måten kan vi finne mening i det som er her og nå, øyeblikket. Finne styrke til å klare å komme gjennom sorgen over at du har mistet deg selv og den du en gang var, eller forandringene du har sett i andre. Bruke fantasi og kreativitet til å finne fram til den personen du og/eller de er nå. Vi kan finne sammen i fantasien og det følelsesmessige og møte verden der vi er og med de kartene vi har som fortsatt er intakt. Skape mening i øyeblikket, gjennom sorgen, og helt til siste slutt. Aksepter det som kommer, vis at du lytter, ikke vær redd for stillhet. Du kan fortsatt skape mening hvis du føler at du fortsatt er en del av verden. Det begynner med et spørsmål.

Stiller teateret også beautiful questions? Jeg tror det. Det gjør det.

Er vi frie?

Hva er et fortapt liv verdt?

På hvilket tidspunkt er livet ikke lenger verdt å leve?

Hva er det kjæreste du eier?

Hva er teateret for deg?

4. Bare flyt

Alt er midlertidig, jeg ønsker meg noe håndfast, noe som jeg vet skal være slik for alltid, noe jeg kan holde fast i fra nå og livet ut...

Elva kan endre alt hele tiden

Sjøen også

Men de er alltid der..

Er det håndfast nok?

Mulige fremtider og den faktiske fortiden (Zittoun & Glăveanu, 2018). Betyr ordene *fantasi* og *imagination* det samme? *Sånn omtrent?* Jeg skal snakke litt om fantasien hos voksne og hos eldre. *For det er noe jeg har tenkt på.* Når du leser ordet *fantasi*, hva tenker du da?

Barn?

Lek?

Sjømonstre?

Flyvende båter?

Å leve seg inn i noe?

Forestillingsevne?

Drømme seg bort?

Mulighet?

Frirom?

Eller vil du ha det mer gjennomtenkt?

Zittoun og Glăveanu (2018) beskriver fantasi i boken *handbook of imagination and culture*, som en avkobling fra det som er her og nå, for å utforske en fortid, eller en framtid. Fantasien er det som lar deg være i det som ikke finnes, det som ikke finnes lenger, eller det som ikke finnes enda. Du kan utforske bortgjemte steder, mens du sitter helt stille. Zittoun og Glăveanu (2018) forteller også at fantasien kan hjelpe deg med å føle deg ankret og trygg på et sted selv om du beveger deg fort vekk fra det. Alt dette skjer innenfor din erfaringssfære *Sphere of experience* (Zittoun & Glăveanu, 2018). De beskriver dette som en sammensetning av aktiviteter, representasjoner, og følelser som gjentas i en gitt type sosiale settinger (Zittoun & Glăveanu, 2018). Som oss sammen i teatret, eller når du drikker kaffe med en god venn. Men det finnes også en erfaringssfære basert på deg, men som er livslang.

Det håndfaste?

Det er ganske fint, ikke sant?

Du er her

Men du er også der

Berike nåtiden skriver de. Fantasien beriker nåtiden (Zittoun & Glăveanu, 2018). Men så er det noe de skriver og også noe jeg har tenkt på.

Jeg ser ingen framtid

Fortida er nummen

Min historie er så godt som over

Se for deg, da du satt hos nevropsykologen og ikke klarte å gjenta de ordene som ble lest opp for deg for en halvtime siden. Eller da du stod i teaterbygningen og ikke fant hovedscenen. Dine begrensinger, de begrensingene samfunnet gir deg. Der det stoppet. Ditt traume. Der samfunnet frøs deg fast i en erfarings sfære. *I en tid for alltid*. Den sfæren der du er meldt ut, isolert, alene, ingenting passer og ingen forstår deg.

Zittoun og Glăveanu (2018) forklarer at fantasien er ekstra viktig når livet havner i, *hva skal jeg kalle det?* Uorden. Når det som blir tatt for gitt i livet blir forstyrret, som for eksempel slik det er beskrevet over, spiller fantasien en viktig rolle. Zittoun og Glăveanu (2018) skriver dette i sammenheng med personer som tidligere i livet har opplevd ubeskrivelige traumer. Men dette bryr jeg med ikke noe om, traumer, forstyrrelser, uorden, er det det for deg så er det det, uansett hva det er. Og dette er ikke lite, å ikke kjenne igjen teaterbygget, få en diagnose ingen forstår noe av. Meldt ut, isolert, alene, ingenting passer og ingen forstår deg. De skriver at traumer ikke kan plasseres noe sted og derfor fungerer ikke erfarings sfæren i den situasjonen slik den skal. Du trenger muligheten til å kunne se din historie, ditt narrativ på en annen måte.

«The imagination is one of the necessary conditions to reopen narratives or engage in sense making in the life course» (Zittoun & Glăveanu, 2018, s. 194).

Fantasien får oss gjennom livet fordi vi bruker den til å gå ut og inn av våre erfarings sfærer, vi kan se alternative slutter og nye begynnelse og selvfølgelig steder folk og verdener som ikke finnes. Det er de to første her jeg har tenkt på. Slutter og begynnelse. Se for deg, nå sitter du der, i stolen i en stue du ikke kjenner, over vinduene henger det noe som heter gardiner, det vet du, men mønsteret ser ut som noe som var populært i gråe betongbygninger sent på 90-tallet, ikke de du arva etter mor, strøk og hang opp over stuevinduene hver sommer. Det er kanskje ikke stua eller de gardinene som har stoppet deg, men det er her du sitter fast. *Klisjeen er en sannhet, dette er dødens venterom...*

Elva skal ta meg med

Men den er demmet opp

Renner ikke mer

Her er det bare en tørr bunn

Jeg griper desperat etter det gjenkjennbare

Fantasien er en av de viktigste verktøyene du har, for å skape mening gjennom livet, men forandringer i den situasjonen du er i, endrer også fantasien din. Den skapes gjennom både det gjenkjennbare og det som har kulturell mening for deg (Zittoun & Glăveanu, 2018). Men her er det jeg har tenkt på. Dette med at det kan stoppe opp. Det gjenkjennbare er borte, du er stua bort, traumer, alt har stoppa. Evnen til å bruke fantasien din minker drastisk i de øyeblikkene du trenger den mest. Ikke fordi du ikke husker, eller har fått en demens. Det har ikke blitt bevist at fantasien forsvinner ved demens, det har mer å gjøre med den sosiokulturelle verden. «Selv om du har Alzheimer er din fantasi fortsatt levende» (Breistein & Lea, 2016, s. 17). Den plassen vi gir eldre, og personer med demens kan gjøre slik at vi stenger for utviklingen av nye narrativer på samme måte som traumene. Det å tenke på muligheter, ikke døden. Din historie er ikke over. Det kan vel ikke bare være din jobb å skape nye veier? Du kan fortsatt bruke fantasien din til å se en framtid med mening. Zittoun og Glăveanu (2018) skriver at de mener at dette er samfunnets ansvar, å skape muligheter som gir personer rom til å bruke tidligere erfaringer og de ressursene som står framfor dem i nåtiden til å skape og bruke fantasien til å se alternative nåtider og framtider. Alt for å berike den nåtiden vi lever i.

Jeg skal forsøke så godt jeg kan å finne vannet for deg

Åpne sluse for sluse

Men jeg er ikke samfunnet

Alene...

5. Sjøen jeg flyter i

Jeg kan bare vise deg det jeg ser, hvordan jeg ser, hvordan jeg fortolker det andre forteller meg at de ser. Jeg er her, hele veien gjennom, jeg hjelper deg. Ta den tida du trenger. Til å tenke, til å føle, til å forstå.

De kvalitative analysene er personlige (Repstad, 2007). Forskningen vil alltid bli sett fra et eller annet ståsted. Derfor er beskrivelsene av forskerens vitenskapelige forankring viktig, slik at leseren kan henge med på forskerens virkelighetsforståelse. Det er så og si umulig å komme fram til konklusjoner rundt hvordan ting virkelig er. Innen humanvitenskapene, og spesielt innen sosialkonstruktivismen eksisterer det ingen absolutt objektivitet når det gjelder fortolkninger av data, bare mer eller mindre *troverdige* fortolkninger (Repstad, 2007).

Dette er min forståelsehorisont.

5.1 Sosialkonstruktivisme

«Det mennesket oppfatter som virkelig, er virkelig i sine konsekvenser» (William I. Thomas og Dorothy Swaine Thomas, sitert i Tjora, 2021, s. 31). Det som blir sitert over betyr ikke at alle ser verden totalt forskjellig, men viser heller til at personens fortolkninger har betydning for valgene som blir tatt og samfunnet som blir skapt. Virkeligheten er samfunnsskapt, den konstrueres i et sosialt rom (Tjora, 2021). *Du og jeg lager en virkelighet her og nå.* Den kunnskapen vi får om virkeligheten utvikles i interaksjon med andre. Og noen tolkninger av virkeligheten får dominans framfor andre på bakgrunn av disse sosiale prosessene (Tjora, 2021, s. 31). Hvorfor det er slik forsøker sosialkonstruktivistene å forstå. Men med tanke på denne oppgaven bruker jeg vitenskapssynet til å forklare at jeg alltid vil være en del av det fenomenet som undersøkes (Repstad, 2007). *Jeg kan bare vise deg hvordan jeg oppfatter fenomenet.* Jeg prøver å forstå virkeligheten til personer med demens og teater. At noen andres forståelse av den virkeligheten ikke blir presentert her betyr allikevel ikke at den ikke finnes. Noen vil alltid se og forstå meg, og temaet på en annen måte. En av disse oppfattelsene har dominans i samfunnet nå, men kan endre seg når og hvis nye troverdige fortolkninger av fenomenet oppstår.

Du er ikke alene.

Vi renner nedover samme elv.

Vi er her sammen hver for oss.

Hvordan har du det?

Henger du med?

Se for deg. Du vet godt hvordan du opplever sykdommen, hva den gjør med deg. Jeg ser det også. At kartene over den verden du kjenner forsvinner litt og litt, renner bort med elva, noen ganger dukker en liten rest opp og du kjenner igjen teaterbygningen du har stått i så mange ganger. Noen ganger klarer du å beskrive hvordan du har det, og hva det er som sviker, andre ganger ikke. Eller så vil du ikke, det er en forsvarsmekanisme, *jeg vet det.*

Det går fint, jeg er her, det kommer til å gå bra, jeg husker for deg.

Det kan være vanskelig å få innsikt i egen situasjon, ved å fokusere på det kan du føle uro, få panikk (Rokstad, 2021). *Jeg vet det og.*

Jeg får tunnelsyn, klarer ikke å fokusere på det store bildet.

Ser ikke trappetrinn. Snubler.

Hadde jeg stoppet opp kunne jeg kanskje klart å fokusere igjen, har ikke tid,, Jeg må vekk herfra.

Noen ganger er det bra for deg å bagatellisere problemene dine, det gjør det lettere å fordøye den informasjonen du får, og det du føler, i et tempo som passer for deg (Rokstad, 2021). Jeg forteller deg enkelt at vi er i teateret, jeg er her fordi du har vanskeligheter med å kjenne igjen teateret. Det er pause. Det er hyggelig å være sammen med deg her, nå skal vi snart finne plassene igjen.

Du vet at du er trygg med meg. Men det er kaos rundt deg. Teateret er som det alltid har vært, men slik kan det ikke være for deg lenger.

Her er vi ja.. I teateret.

5.2 Hermeneutikk

Jeg forstår med det jeg allerede har forstått, forstår du?

Det kalles hermeneutikk. Og det er litt viktig at du vet det, for det kan jo hende at vi har forstått det samme ulikt, fordi vi har forstått noe ulikt før det igjen. Kanskje ikke så lett å henge med på dette her.

Det går bra

Dette kan elva ta med seg

Men du må vite at jeg vet

at vi kan, og sikkert vil, se ting forskjellig

En hermeneutisk prosess er en fortolkende prosess. Det er hele tiden en veksling mellom forståelse av helhet og del. Det jeg allerede kan, tar jeg med meg i meningsforståelsen av det neste, og da kan bildet mitt av helheten endres, også tar jeg med meg den nye forståelsen av det, til det neste, og bildet mitt av helheten endres også videre. Dette kan sees på som en

spiral. Denne spiralen gir mulighet for kontinuerlig utdyping av meningsforståelsen (Repstad, 2007). Idealbildet på en hermeneutisk prosess er hele tiden helhet og del. Men med til idealbildet hører også at man bruker egen kreativitet og fantasi i fortolkningsarbeidet, men at disse egenskapene disiplineres både av egen viten om emnene som teksten tar opp (Repstad, 2007). Jeg leser hele tiden også min egen bakgrunn inn i materialet. Forsvinner også da min virkelighetstroskap til det? Bli det for mye meg? Datainnsamlingen vil være påvirket av noen foreløpige fortolkninger, og alle valgene jeg tar, for eksempel at jeg noterer ned noe og ikke noe annet, kan ha konsekvenser for disse fortolkningene (Repstad, 2007).

Jeg kan bare vise deg hvordan jeg oppfatter fenomenet.

4.3 Narrative inquiry

Men hva er et narrativ? Når jeg hører ordet tenker jeg fortellinger og historier, om levde liv og fiktive liv. En fortelling som er bygd opp på en måte som gjør den mer eller mindre interessant å lytte til eller lese. Det som blir presentert i den endelige teksten presenterer forskerens forståelse og tolkning av materialet (Sørly & Blix, 2017). Om hvordan jeg som forsker skaper mening ut ifra det materialet jeg har.

Jeg kan bare vise deg hvordan jeg oppfatter fenomenet.

Det er viktig for meg å fortelle deg nå her, på side 29, jeg forsøker ikke å gi en stemme personer med demens som ikke kan snakke for seg selv. Det er min stemme du leser, mine tolkninger. På vegne av meg, ingen andre. Ved å møte hverandre her i et fiktivt rom, her hvor noe er ekte noe er kun forestillinger, kan vi finne fram til nye innsikter. Innsikter som er relevante for oss begge. Sørly og Blix (2017) skriver om Bakhtin og hans teorier om at mening kun oppstår mellom mennesker. Og at alle tekster også inneholder spor etter andres stemmer.

Min tolkning

Din tolkning

Oss sammen i teatret

Hadde alt mistet sin mening om ikke jeg er her med deg nå?

Jeg kan bare vise deg hvordan jeg oppfatter fenomenet.

Men jeg forteller det også gjennom andres stemmer.

Også din.

Det jeg forteller trenger ikke være sant, det kan være fiktivt, eller en blanding av sannheten og det fiktive. Alle narrativer er kanskje det? Men det som er det interessante er det som oppstår gjennom narrativet i en bestemt sosial situasjon (Sørly & Blix, 2017).

Oss sammen i teatret

Vi i teatret

Alle

Det er slik at all type narrativ forskning ikke nødvendigvis handler om validitet, men mer om troverdighet og resonans (Sørly & Blix, 2017). Jeg skal ikke gi noen konklusjoner, men heller forsøke å gi deg en mulighet til å sammenligne dine egne erfaringer med denne teksten.

Bare deg, eller deg og meg da.

På teater

Jeg kan bare vise deg hvordan jeg oppfatter fenomenet.

Det går fint, jeg er her, det kommer til å gå bra, jeg husker for deg.

5.4 Intervju

Jeg holder telefonen i hånden

Jeg skjelver

Munnen er tørr

Jeg skal bare ringe noen

Setter opptakeren på play

Jeg trenger ikke å huske nummeret en gang

Det er skrevet ned og jeg kan bare trykke på en grønn knapp

«Hei det er...»

Rad 12 sete 33, hovedscenen.

Rad 12, sete 33 hovedscenen

Rad 12, sete 33 hovedscenen

Det går fint, jeg er her, det kommer til å gå bra, jeg husker for deg.

Hovedscenen...

Personer med demens ville trolig vært de viktigste informantene for en oppgave med dette temaet. Men prosessen med å få tak i informanter ble avsluttet før den i det hele tatt begynte.

Du vet, pandemi.

Alene

Jeg vet at det å være sammen med folk hjelper

Men jeg kunne ikke

Og nå orker jeg ikke

I stedet ble personer med faglig kunnskap om, eller rundt temaet valgt ut som informanter. En teatersjef, en Older People's Programme Manager, en prosjektleder, en doktorgradsstipendiat og en aktivtør. Alle med større eller mindre erfaring med teater og personer med demens.

Intervjuene ble foretatt over Zoom, telefon eller skriftlig via e-post. Jeg lagde en intervjuguide til telefonintervjuene, men formatet intervjuene ustrukturerte, som en samtale mellom to fagpersoner. Spørsmålene ble hele tiden justert etter hvem jeg snakket med. De som ble intervjuet over Zoom og telefon fikk beskjed om at intervjuet ble tatt opp på bånd og at det kom til å bli slettet etter transkribering, noe de alle samtykket til. Ellers fortalte jeg at jeg ville behandle intervjuet som en samtale og/eller en diskusjon. Når intervjuer foregår skriftlig og over telefon sier det seg kanskje selv at jeg ikke kan lese kroppsspråk og også stemmebruk. For min del er det ikke så relevant, da informasjonen ikke på så måte var personlig. Det er ingen grunn til å avvise telefon- og e-postintervjuer helt, men man må anerkjenne at man mister ikke-verbale uttrykk og intervjupersonens sosiale kontekst (Repstad, 2007). Det dreier seg også om hva informanten selv er fortrolig med. Og to ganger ble jeg spurt om det var greit at jeg bare sendte spørsmålene på e-post. Noe jeg valgte å akseptere, til tross for at personene jeg intervjuet på mange måter ikke representerte seg selv, men sitt arbeid. På grunn av dette ble de intervjuene jeg foretok over telefon noe dypere og mer personlig enn de jeg fikk svar fra i e-post. Informanten representerer seg selv, også her, men

vil i den senere analysen kunne stå som representant for et syn eller en posisjon (Tjora, 2021). Intervjuobjektene har alle godtatt at de kan bli gjenkjent i teksten, men jeg har allikevel forsøkt så godt det lar seg gjøre å anonymisere dem. Til tross for at noen av intervjuene ble foretatt muntlig har jeg i oppgaven allikevel valgt og presentere alle intervjuene som om de var elektroniske samtaler.

Hovedscenen...

Det går fint, jeg er her, det kommer til å gå bra, jeg husker for deg.

Problemstillingen er det som avgjør hvem det er relevant å intervjuer (Repstad, 2007). Er disse fem informantene nok til å gi et bilde over hele fenomenet? Og kan de egentlig hjelpe meg med forsøket på å svare på det jeg lurte på? Man trenger færre intervjuer i heterogene miljøer skriver Repstad (2007). *Vi befinner oss i teatret. Tror du det holder med de jeg har?*

Intervjuene skulle være upersonlige og personene jeg snakket med skulle egentlig representere institusjonen de jobbet for, noe som jeg hadde informert NSD om. Jeg oppdaget under intervjuene at siden jeg hadde formet dem som en samtale, sto personlige erfaringer mer sentralt enn institusjonens arbeid. Noe som jeg selv synes var veldig interessant, men tungvint da all informasjon om tredjepersoner måtte tas bort.

Du og jeg

Vi tenker høyt sammen

Hovedscenen...

Det går fint, jeg er her, det kommer til å gå bra, jeg husker for deg.

5.5 Dokumentanalyse

Jeg klarer ikke å tenke mer. Alle ord og bokstaver er uforståelige. Jeg ser dem på papiret

Jeg vet de former et ord

Men jeg kan ikke lese det

Jeg liker ingenting lenger. Det er vondt å tenke. Jeg har glemt hvordan jeg leser.

Å lese er... Å lese er... I mitt tilfelle brukes dokumentanalysen både til å lage et bakteppe til selve undersøkelsen, men noen tekster brukes også som kilder og data til selve undersøkelsen. Jeg bruker dokumentene som både bakgrunnsdata og som empiri. Jeg har brukt både

normative kilder som årsmeldinger og stortingsmeldinger og kognitive kilder som beskrivelser av demens og opplevelsene innen kunst. Noen flettes inn i hverandre og er både normative og kognitive kilder.

Ikke tenk på veien til hovedscenen

Forsiktig legger jeg hånda på skuldra di

Det som er så fint med dokumentanalyse er at det er en ikke-påtrengende metode (Tjora, 2021). *Det er bare meg og dokumentene, ingen hensyn å ta.* Mens jeg leser, stiller jeg spørsmålene: Hva ligger bak dette? Hva har forfatteren tenkt å oppnå med denne teksten? Hvordan kan motivene tenkes å ha påvirket framstillingen? Hvem er tekstens implisitte leser? (Repstad, 2007; Tjora, 2021). Hvilke endringer har skjedd over tid? Har de gjort det de sier at de skal gjøre? Kan dette hjelpe meg med oppgaven?

De dokumentene som er valgt ut er dokumenter som jeg håper kan hjelpe oss. Elleve norske institusjonsteatres tilgjengelige årsrapporter eller årsmeldinger i perioden 2016 – 2019, fem norske stortingsdokumenter herunder Meld.St.29 Morgendagens omsorg, Omsorg 2020, Demensplan 2020, Demensplan 2025 – handlingsplan, Folkehelse rapporten – kun del om demens og 14 fagartikler og to brosjyrer om hvordan lage et demensvennlig teater. I de normative dokumentene ville jeg blant annet se etter endringer over tid og at de de sier sammenfaller med det de gjorde. Analyse av dokumenter skiller seg ut fra det jeg eventuelt hadde samlet inn av data ved feltarbeid, da disse dokumentene ikke nødvendigvis er skrevet for det jeg skal benytte dem til og informasjonen jeg velger å fokusere på (Repstad, 2007; Tjora, 2021).

Jeg skal finne ut hva som skal til, men hva har blitt gjort? Jeg skal fortelle deg litt mer om hvordan jeg analyserte teatrenes årsrapporter. I årsrapportene blir det beskrevet hva teatret sa de skulle gjøre, hva de gjorde, og også hvordan det gikk, noe i mer detalj enn annet. Jeg har tatt utgangspunkt i de årsrapportene som ligger tilgjengelig på teatrenes nettsider. Og lest igjennom teatrenes overordnende mål, teatersjef og styrets beretninger, forestillingene som ble satt opp, samt også gått over regnskapene for å se om det er midler spesielt avsatt til bruk til eldre, personer med demens og personer med funksjonsnedsettelse. Ut fra dette materialet har det da dukket opp tre teatre som ligger nærmest idealet, *Leeds playhouse*, husker du det var det jeg ville bruke som ideal?

Jeg klarer ikke å tenke mer. Alle ord og bokstaver er uforståelige. Jeg ser dem på papiret

Jeg vet de former et ord

Men jeg kan ikke lese det

Jeg forsøkte så godt det lot seg gjøre og tolke innholdet jeg leste opp mot det jeg ønsket å finne ut. *For deg, for oss. Hvilke teatre kan renne nedover elva sammen med oss? Og hvilke kan renne bort? Deg og meg. I teatret.* Jeg skulle se om hovedmålene deres kan inngå i prosjekter rettet mot publikumsutvikling og teater rettet mot marginaliserte grupper, i vårt tilfelle personer med begynnende demens. Jeg bestemte ut ifra det noen enkle kategorier jeg skulle bruke i analysen. Målet med kategoriene var å systematisere det som stod i rapportene på en oversiktlig måte. *Jeg klarer ikke å tenke mer.* Kategoriene ble følgende; Teaterets hovedmål, spaserstokk/senior/eldre/demens, universell utforming (UU) og stikkord. Jeg laget først et håndskrevet dokument, for så å kategorisere det i en tabell i Word, med kategoriene som overskrifter i de ulike kolonnene (se vedlegg 1). Og så fylte jeg inn det som passet for hver kategori. Jeg stiller også et par spm. til kategoriene og det teatrene sier de skal gjøre og det de gjorde. På den måten kunne jeg da finne det teatret hvor

Tida stopper

Vi spiller med

Renner nedover i spillet mellom vår forståelse og fantasi.

Vi renner bare videre nedover elva.

Det Norske forbildet når det kommer til teater tilpasset personer med begynnende demens.

Jeg liker ingenting lenger. Det er vondt å tenke. Jeg har glemt hvordan jeg leser.

Forsiktig legger jeg hånda på skuldra di

5.6 Kollektiv kvalitativ metode

B holder i en gul post-it lapp. Vi skrev på den med en rosa penn. Skrifta ser oransje ut.

Co-creativity, tilskuer, sense of self.

Demensplan 2020/2025, årsrapporter, The west Yorkshire playhouse

C holder i en rosa post-it lapp. Vi skrev på den med en blå penn. Pennen lukter blåbær.

Brukes lignende metoder i Norge?

Relækst

Er teater nevnt?

Nei, kunst

Hva styrte bortvalgene?

Teatrenes hovedmål

Alt blir lagt utover en diger papirbit

Jeg er ikke alene

Alene

I fagbøkene blir ofte analyse og innsamling av data beskrevet som en prosess som gjøres forholdsvis alene (Eggebø, 2020). Eggebø (2020) har mye erfaring med analysearbeid og oppfordrer til at det kollektive burde være en egen metode i forskningsarbeidet.

Det går fint, jeg er her, det kommer til å gå bra, jeg husker for deg.

Jeg for deg

De for meg

Jeg og mine studiekamerater brukte en form for kollektiv kvalitativ metode i studiene våre. Eggebø (2020) skriver stort sett om analysearbeidet, men jeg synes hele prosessen kan være en del av metoden. Mine studiekamerater kan se ting jeg ikke har sett i mitt eget arbeid, endre mine tanker til dataene ved å gi sine innfallsvinkler. «Å dele sin analyse med andre for deretter å småkrangle seg fram til en reflektert og teoretisk informert forståelse, fram mot spennende konsepter og generelle innsikter, kanskje over noen kopper kaffe – det er der gleden med forskning ligger» (Tjora, 2021, s. 278).

Kanskje jeg ikke kan finne noe nytt, jeg vil bare vekke deg, finne flyten i elva

Vi drukner

Vi ligger på en uttørket bunn

Vi skal flyte

6. På dypt vann

Norge tørker ut

Vi har ikke så mye tid

Våger du?

Forsiktig legger jeg hånda på skuldra di

Kan du flyte med meg, nedover elva litt.

Se her, ta hånda mi.

Vi må hoppe

Kom

Kom

Husker du, fantasien din er fortsatt levende. *Min og. Hvis jeg kjemper.* Forsiktig legger jeg hånda på skuldra di, kjenner på kroppen din at det er greit å bli berørt, så tar jeg hånda di. *Kom. Kom.*

6.1 Demensgap

Fantasien, undringen, jeg kan tenke meg at det er det vi må forsøke å holde fast på. Til tross for traumene, de begrensingene samfunnet gir. Husker du? Da du stod i teaterbygningen og ikke fant hovedscenen. Der samfunnet frøs deg fast i en erfarings sfære. Den sfæren der du er meldt ut, isolert, alene, ingenting passer og ingen forstår deg. *Jeg skal klare det. Gapet.* Gapet mellom de sosiale forutsetningene på den ene siden og dine evner på den andre (Helse- og omsorgsdepartementet, 2015a; Mittner, Dalby & Gjærum, 2021). Der i dette gapet, det er der din funksjonsnedsettelse starter, det er der du har en demens. *Access ability, universell utforming?* Demens utvikler seg gradvis, funksjonsnedsettelsen blir kun synlig når du møter krav fra samfunnet du ikke lenger har forutsetninger til å møte (Gjærum & Kinn, 2016). Det står skrevet så mange steder at samfunnet må tilpasses til dine utfordringer (Helse- og omsorgsdepartementet, 2013, 2015a, 2015b). Samfunnet skal ikke skjerme deg fra de kravene som de stiller. *Stue deg bort. Jeg skal klare det. Vi skal også få være mennesker.* *Fantasien, undringen, jeg kan tenke meg at det er det vi må forsøke å holde fast på.*

Jeg kan se farmors smil, jeg hjalp henne på toalettet, og brukte ordet mamelukker.

Mamelukk.

Toalettlokket var sort, farmor kunne se om det var åpent eller lukket. Slik at vi kunne fokusere på mamelukkene.

Mamelukk.

Kan vi lage en universell utformet teaterforestilling?

Jeg sier nei

Men kom, kom.

Vi kan undres sammen

Du, jeg og teatersjefen

6.2 Demensutforming

09.02.2021, 11:42

Meg: For meg virker det som de fleste institusjonsteatre mer eller mindre streber etter en universell utforming av teaterbygget, men tror du, sett gjennom din erfaring, det også kan finnes en slags universell utforming av kunsten og det som foregår på scenen?

Hva tror du det å ha teateropplevelsen i teaterbygget vs. omsorgshjemmet kan gjøre for kvaliteten av den estetiske erfaringen?

17.02.2021, 14:53

2: Jeg tenker det er to ulike opplevelser:

Et teaterhus med gode muligheter for å skape den beste estetiske kvaliteten har potensiale til å gi den beste teateropplevelsen rent kunstnerisk sett, og et universelt utformet teaterbygg er viktig for at publikum skal få en så helhetlig opplevelse som mulig – uavhengig av individuelle utfordringer.

Det utelukker dog ikke at det kan skapes gode teateropplevelser der et av de kunstneriske/estetiske premissene er selve omsorgshjemmet.

17.02.2021, 15:59

Meg: Med tanke på universell utforming av kunsten i tillegg til teaterbygget. Jeg tenker at kunsten i utgangspunktet er fri, men jeg diskuterer ofte med medstudentene mine at det må vel finnes noen kunstuttrykk/sceneuttrykk som passer for alle uavhengig av individuelle utfordringer, eller slutter det da å være kunst? Når det gjelder personer med demens spesielt, handler det mer om alt som foregår rundt det som foregår på scenen, men dette er et spørsmål jeg allikevel tillater meg å undre litt over.

17.02.2021, 16:56

2: Det er veldig interessant. Det handler om hvordan vi skal definere kunst i den virkeligheten som er nå. Et mer mangfoldig samfunn (i vid forstand), og der publikum forventer større muligheter for deltakelse/egen påvirkning, krever kanskje definisjoner som tar hensyn til nye målgrupper og hvordan de opplever kunsten/hva de opplever som kunst?

Jeg utfordres personlig fortsatt når jeg bes vike fra prinsippet «kunst for kunstens skyld» og oppfordres til å tenke «mangfoldighet som kunstnerisk ressurs». Her jobber jeg aktivt mot/med egen motstand. Noe av motstanden handler om vanetenkning og hvilken tradisjon man kommer fra, men noe handler om frykten for at kunsten skal bli et rent nytte-redskap og miste sin autonomi. Samtidig

tror jeg på at det kan vokse frem noe nytt og interessant i kunsten om man klarer å kutte vanetenkning og omfavne andre perspektiv, som demens. Det kan skape ny estetikk/nye kunstneriske uttrykk, og kunsten fortsetter å være fri.

18.02.2021, 15:59

Meg: Det er veldig spennende at du utfordres her, det gjør jeg og. Vi bør og tenke på hva som skjer mellom menneske og kunst og mellom kunsten og menneske, og skjæringspunktet mellom kunsten, den anvendte kunsten og der det eventuelt blir det rene nytte-redskapet som du nevner.

Det er jo vakkert det du skriver.

19.02.2021, 09:50

2: Du undrer i et skjæringspunkt som handler om selve essensen av hvorfor mennesker søker, skaper og trenger kunstneriske uttrykk!

Henger du med? Det er spennende, ikke sant?

Hvor er vi? Hvor er jeg? Jeg er ingen lenger. Jeg betyr ingenting lenger.

Det er her vi bør befinne oss, *her*, i skjæringspunktet mellom kunst for kunstens skyld og mangfoldighet som kunstnerisk ressurs.

Det inklusive eksklusive kretsløpet.

Kom, kom

Det skal sies at jeg ikke tror vi kan finne universell utforming i selve kunsten, og jeg tror heller ikke vi trenger det. *Er det mulig at noe som helst er universelt utformet? Kunsten skal fortsatt være fri, fri, men mangfoldig. Det skal være plass til deg og meg i teatret også. Ikke universell. Tilpasset. Bare. Små enkle endringer.*

~~Råd 1/2 setc 33 hovedscenen~~

~~Råd 1/2 setc 33 hovedscenen~~

~~Råd 1/2 setc 33 hovedscenen~~

Det går fint, jeg er her, det kommer til å gå bra, jeg husker for deg.

~~Hovedscenen~~

Forsiktig legger jeg hånda på skuldra di, kjenner på kroppen din at det er greit å bli berørt, så tar jeg hånda di.

04.10.2020, 12:26

Meg: Oh So hang on! Relaxed performances and dementia friendly performances has to be done differently?

04.10.2020, 12:26

1: Yeah, because they need slightly different focuses. So for example for relaxed performances we would probably keep the house lights up 30% but in dementia friendly we would probably say 20% because with that cognitive challenge you still need to see the stage clearly. If you put the house lights up too much there will be too much distraction around. We still have the lights on so people can move around, but not as much as in a relaxed performance, that way the focus is pointed more towards what happens on stage. I think with dementia friendly performances it is really important that the narrative comes out and the speech should be really clear. That is quite similar to the relaxed performances. With both types of performance, we have like a breakout room where people can watch the show on a screen if they can't be in the theatre. It is a quiet room, where they can see the show if they want, they don't have to. There is also loads of signage, longer interval so people have more time to get back in their seats. Signage is massive, like we have loads of signage. Stairs, toilets, especially toilets, bar, out, in, stage and so on and so on. All of our staff that work on that event are dementia friendly trained.

10.02.2021, 12:34

3: Hvis jeg skulle tatt med noen på teater så ville jeg sørget for at, ført at det er lett tilgjengelig med toalettbesøk. Det er veldig viktig, for jeg har noen som hele tiden har det der utryggheten for at de ikke får gått på do, at de hele tiden må vite hvor toalettet er. Det er kanskje ikke så store rom, ikke så mye publikum, det burde ikke være plass til 400stk liksom, på teatret så er det ulike scener vil jeg tro, hvis man skal sette opp et teaterstykke da at man setter det opp på en litt mindre scene.

Det ser jo ikke så vanskelig ut. Lys, lyd og skilt. Men de fleste av de jeg har intervjuet har påpekt at det å ta med forestillingene ut av teateret ut til sykehjemmene eller dagsentrene er det beste.

10.02.2021, 12:16

3: Da er det et tilbud til alle sammen

03.03.2021, 19:18

4: Forestillingen har blitt fremført 40 ganger, i omsorgshjem, omsorgsboliger, seniorsentre, på aktivitetskafeer og i sykehjem

28.10.20, 09:28

2: Men spennet er veldig stort, du møter jo en samla gruppe som blir tatt med i en kantine eller et eller annet. Et sånt samlingsrom.

Jeg forstår hvorfor, da når man de aller sykeste også. Jeg sier selvfølgelig ikke at dette ikke skal gjøres. *Tvert om. Tvert om.* Husker du? Mitt fokus er på de personene med demens som fortsatt har glede av å dra på teater i teaterbygningen. Og vi må forsøke, *vi må prøve.* Da kan vi finne ut hvem som fortsatt kan ha glede av det, og hvem det dessverre ikke lenger fungerer for. Ved å delta på kunstarrangementer i teaterbygget gir også de rundt deg en bedre forståelse av hvordan det kan være å leve med en demens (Mittner & Gjærum, 2021). *Du kan, selv med en demens.*

Henger du med? Husker du Dewey, Dewey som ville få fram kunstens samhandlende egenskaper og betydning for hverdagslivet til folk. Du ser teater i teaterbygningen.

La elva ta oss med.

flyte

Sammen hver for oss..

Bare at du er i teaterbygningen kan hjelpe meg med å forstå hvordan hverdagslivet, samhandlingen med andre, objekter og stedet oppfattes for deg, for personer med demens (Mittner & Gjærum, 2021). Og det hjelper meg, med å forstå og kunne delta i din hverdag uten at vi begge blir frustrerte og utslitt. *Jeg må forsøke å se det du ser, gå inn i din verden. Er det jeg som har en demens?*

Stadig mer og mer av hukommelsen din renner med elva ut av din egen bevissthet.

6.3 Demensinstitusjonsteater

Husker du jeg skrev at jeg hadde tatt for meg elleve norske institusjonsteatre og deres tilgjengelige årsrapporter eller årsmeldinger i perioden 2016 – 2019. Slik at jeg kan finne ut hva som er best for deg, hvor du kan gå, hvor du fortsatt kan være deg selv. Av disse elleve, *elleve*, institusjonsteatrene i Norge, har jeg valgt ut tre som jeg er sikker på at kan få til dette. *Å ha potensiale.*

Jeg skal klare det.

Se for deg, du drar på teater, du blir kjørt, du finner inngangen med en gang, det er enkle lesbare skilt og du finner hovedscenen og plassen din uten angst. Det er flott, lyden er ikke for høy og scenelyset er mildt og begrenset.

Avslappende..

Pust med magen. Senk skuldrene. Slapp av i kjeven.

Lyset dempes.

Ikke bli lei deg, men jeg finner få eller stort sett ingen tilbud rettet mot marginale grupper hos noen av teatrene som jeg har undersøkt. *Tre, Tre teatre. Å ha potensiale. Potensiale.*

Når det kommer til teatertilbud rettet mot eldre og personer med demens finner jeg tre teatre som nevner noe. Hålogaland teater, Nordland teater og Den nationale scene. I alle tre teatrene har det et år vært tilbud under den kulturelle spaserstokken, henholdsvis dikt lest på sykehjem og strømming av en forestilling også på sykehjem.

Lyset dempes.

Den nationale scene (DNS) strømmet en forestilling til personer på sykehjem i 2019. I 2017 satte de opp teaterstykket *Albert og Anna*, som jeg tolker som et stykke som på noen måter tar for seg temaet demens. Demens og kjærlighet. For DNS ser det allikevel ut til at det viktigste målet er å være en stemme i demokratiet, og at denne stemmen skal uttrykkes på scenen, ikke nødvendigvis av eller for publikum. Til tross for dette ser jeg positivt på det teatret skriver i sine årsmeldinger om det de ønsker å gjøre og det de gjør. Teateret vektlegger kulturarv, likestilling, dannelse og demokrati. De skriver at de kontinuerlig arbeider for å senke tersklene for å oppsøke teatret, og gjøre teateropplevelsene tilgjengelig for flest mulig. De skriver også hvert eneste år om ønsket om å få midler til å tilpasse teaterbygget slik at alle får plass. *Var det grunnen til at de valgte metoden strømming til sykehjemmet og ikke forsøkte å invitere beboerne til teatret?*

Lyset dempes.

Se for deg at du har blitt så syk at du er på sykehjem. *Beklager*. Sammen med tolv andre i en tv-stue sitter du, du er den eneste som ikke sitter bøyd over deg selv i en rullestol. På tv-skjermen strømmes det en eller annen teaterforestilling fra Den nationale scene. Det er vanskelig å få med seg det store bildet, hele scenen er så liten i den lille boksen. Hadde kartet over byen vært intakt kunne du ha funnet veien til teatret selv, men nå sitter du fast her. Stuet bort. Frosset fast.

Det inklusive eksklusive kretsløpet.

Nordland teater hadde i 2017 et tilbud til beboere på Hamarøy bygdeheim i samarbeid med den kulturelle spaserstokken, det var diktprogram med dikt fra Wergeland, Wildenvey og Vold. I 2019 never de at de også dro ut på sykehjem under Vinterlysfestivalen, men de nevner ikke hva. Nordland teater skriver ingenting om bygget er tilpasset eller ikke tilpasset mennesker med funksjonshemninger. Nordland teater har potensiale av to grunner, den ene er samarbeidet med den kulturelle spaserstokken, selv om det ser ut til at det bare ble gjort den ene gangen. Den andre grunnen er deres hovedmål tre av tre «Nordland teater skal ha god kontakt med publikum og by på forestillinger som tiltrekker seg nye publikumsgrupper». Med nye publikumsgrupper holder Nordland teater fokuset på barn og Unge. «de er framtidens publikum» skriver Nordland teater. *Barn og medisin og hjerne. Jeg spør; kan vi, eller bør vi da ha «livsløpsstandard» i teatret?*

Lyset dempes.

Se for deg at du har blitt så syk at du er på sykehjem. *Beklager*. Sammen med omtrent 30 andre beboere har du blitt plassert i en stue. Oppe ved utgangen til hagen står det to menn. En bærer et trekkspill og bak han står det en kontrabass. Lyden fra trekkspillet er vakker, men den bærer dårlig i den gamle stua. Stua er bygd institusjonell, sånn som de ble bygd i gråe betongbygninger sent på 90-tallet. Den andre mannen leser dikt. Historiene diktene forteller blir vakkert bundet sammen med musikken. Hadde kartet over byen vært intakt kunne du også sett dette i teaterbygget, fått deg en vaffel. *Viser og vafler*. Se for deg, du skal i teateret, men det er kun en time med viser og vafler som er tilpasset din målgruppe. Det er så langt livsløpsstandarden trekkes. Nå sitter du fast her. Stuet bort. Frosset fast.

Hysj! Kunst kan faktisk gjøre slik at den institusjonen du bor på kan føles som et hjem (Nicholson, 2011). Altså ikke bare malerier og sporadisk diktlesning. Nicholson (2011) påpeker at kreativitet og kunst på institusjonen, i samarbeid med beboerne, er veldig viktig for å skape tilhørighet, *et hjem*. Kunst har derfor også en viktig rolle å spille også i palliativ omsorg (Nicholson, 2011).

I klisjeen, På dødens venterom.

Dødens venterom kan bli et hjem.

Men vi skal ut, det er fortsatt plass til oss i teatret.

Elva renner.

Det inklusive eksklusive kretsløpet.

Hålogaland teater skal gi alle tilgang til scenekunst av høy kvalitet skriver de. I 2018 hadde de og ei diktforestilling i samarbeid med den kulturelle spaserstokken. I 2019 satte de opp stykket Faren, som tar for seg temaet demens og det å være pårørende til personer med demens. I tillegg til dette hadde teatret også andre arrangementer som omhandlet temaet. Dette var riktignok teater *om* demens og ikke *for*, men jeg vurderer det som et stort steg i riktig retning. I årsrapporten hvert år nevner teatret også hvor mange billetter som er gitt som ledsagerbevis, og at de har teleslynge og rullestolplasser. I årsrapportene nevner de kompetanseheving og livslang læring, jeg tolker det som om de mener både for sine ansatte og for sitt publikum. Teatrets hovedsatsing ser også her ut til å fokusere på barn og unge. Og i 2020 hadde teatret sin første test av det som kalles *relækst* teater. Husker du? Jeg skulle komme tilbake til det. Relækst teater er forestillinger som er tilrettelagt for barn og unge med spesielle behov. Og husker du? Ved *Leeds Playhouse* kom det fram at det var dette konseptet, *relaxed theatre*, som startet ideen med å tilpasse teater til personer med begynnende demens. *Kan det bety at Hålogaland teater nå er på samme vei som Leeds Playhouse var?*

Se for deg, du drar på teater, du blir kjørt, du finner inngangen med en gang, det er enkle lesbare skilt. Det er ansatte på alle steder der det kan bli ekstra vanskelig å orientere seg, de er godt synlig. ~~Råd i 2. setet 33. Hovedscenen~~ Du får hjelp og finner hovedscenen og plassen din. Det er flott, lyden er ikke for høy og scenelyset er mildt og begrenset.

Lyset dempes.

Det inklusive eksklusive kretsløpet.

6.4 Demensfrivillighet

Tenk om jeg egentlig ikke skjønner noen ting.

Ser ikke verden slik som den skal sees.

Mer annerledes enn jeg trodde.

Urettelig annerledes.

Det relasjonelle blir enda viktigere.

Det gjenkjennbare blir enda viktigere.

Jeg leser stortingsdokumenter, og ordene innovasjon, dagaktivitet, og frivillighet lyser mot meg. Disse ordene står like sterkt i dokumentene så langt tilbake som 2013 og så nært som 2020. *Har ingenting skjedd?*

Jeg ser også at i stortingsdokumentene så virker det som om det handler en del om oss og dem, det er vi som må være innovative, ikke dem. *Bare vi.* Det handler kanskje om mangel på kompetanse, resurser, gode rutiner og systemer. Og kanskje litt mot. *Å være modig.*

Vi er en del av problemet, vi skal ikke føle oss som problemet. Vi må også spille med. Sånn som Gadamer. Åpne oss for å la elva renne.

Renne bort

De krever, de krever

At det står noen på elvebredden og tar oss imot

Frivillig

Jeg har hengt meg opp i ordet frivillighet, å være frivillig. Altså det er en god ting det, ikke sant? Men det krever også mye å organisere frivillighet (Helse- og omsorgsdepartementet, 2013, 2015a, 2015b, 2020). Rekruttering, organisering, følge opp og lede. Allikevel hviler store deler av stortingets omsorgsmål på frivillighet. Jeg har talt sider, sider i dokumentene der frivillighet nevnes. 93 sider. *93. Hva med teater? En, teater nevnes en gang, og det er i sammenheng med å ha en aktivitetsvenn, som også er en frivillig. Frivillige som ressurs.*

Frivillige trenger gode kommunikasjonsferdigheter, utholdenhet og høy sosial kompetanse (Helse- og omsorgsdepartementet, 2013). De stiller høye krav. Det er også lovpålagt at kommunene skal samarbeide med frivillig sektor (Helse- og omsorgsdepartementet, 2015a). Det er en del frivillighet i kultur, ikke sant, men lite i omsorg. *Kan de kombineres?*

Jeg frykter at det ikke er stabilt nok.

Stabile institusjoner

Stabilitet

Det gjenkjennbare

Jeg griper desperat etter det gjenkjennbare

For å finne styrke til å klare å komme gjennom sorgen over at du har mistet deg selv og den du en gang var, eller forandringene du har sett i andre. Det finnes aktivitetstilbud til personer med demens på gård, INN på tunet (Helse- og omsorgsdepartementet, 2013, 2015a, 2020). Denne ordningen ser ut til å fungere veldig godt. Og det vises til ønsker om å utvide ordningen til andre næringer. *INN på teatret. Demensbrems*. Ved å samhandle med andre næringer kan omsorgstjenesten utvikle løsninger som i større grad treffer dine og mine behov (Helse- og omsorgsdepartementet, 2013, 2015a, 2020). «Flere av omsorgstjenestens oppgaver kan løses på andre arenaer og av andre aktører enn det offentlige selv» (Helse- og omsorgsdepartementet, 2013, 2015a). *De sier det igjen og igjen. Det samme. INN på teatret. Demensbrems*. For å finne styrke.

Det eneste jeg ga farmor var tid. Tid og ordet mamelukker.

Og du,

Du skal få teateret.

7. Teater

Det er ikke lenger plass til meg i min egen fantasiverden.

Jeg vet, jeg kjenner også den følelsen, den følelsen av å miste seg selv. Jeg ligger og kaver nedi elva. Drukner. Men vet jo også at hvis jeg legger på svøm... kan jeg.. jeg kan... kan..

Komme meg opp.

Er det bare diskurser som er fullt og helt vitenskapelige og objektive som har verdi? Kan vi sitte her sammen og si; «Her er det, jeg har funnet et svar.» Her har du de teatrene som kan klare det først og her er lista over hvordan de skal klare det. Omhyggelig regnet ut og risikovurdert. Vær så god.

Ikke tro at ved å se teater, vil kunsten gjøre slik at du husker, at du finner igjen den delen av deg selv du har mistet. *At du er tilbake. Der er du, det gamle deg*. Det er ikke slik. Jeg kan se deg smile, se at du fortsatt føler deg som et menneske, der inne i salen når lyset dempes og den første skuespilleren entrer scenen.

Du og jeg. I teateret.

Du vet at du er trygg med meg. Men det er kaos rundt deg. Teateret er som det alltid har vært, men slik kan det ikke være for deg lenger. Det skal vi forsøke å ordne.

Her er vi ja.. I teateret.

Sammen

Hver for oss

En del av hverandres liv

Mulighetene

Smilet ditt

Når øyeblikket er alt du har

7.2 Når øyeblikket er alt du har

Jeg skulle ønske jeg kunne fortelle deg alt, og gjennom det forstå hvordan du har det. Jeg skulle ønske jeg kunne alt og gjennom det hjelpe andre å forstå hvordan du har det. Kun med det jeg vil kalle enkle endringer.

Småting

Og penger

Jeg skulle ønske at vi bare kunne rope høyt, be om hjelp, så kom noe til å skje.

Når øyeblikket er alt du har

Økonomi er en stor del av teatrenes motivasjon. Det avgjør hva som kan settes opp og hvor mye de får i egen inntjening. Det er viktig for oss også. Det avgjør om det er plass til deg og meg i Teateret eller ikke. Men hva innebærer det? Hvis vi hele tiden bare skal vente på penger?

Så penger skal til.

Jeg nevnte frivillighet og det er jo sånn at vi må

huske å flytte fokuset fra det å huske til det å være interessant. Teateret er et sted, her og nå øyeblikk og iv å nå, øyeblikk er å. Det å være frivillig krever en del, men vi trenger

scenen trenger ikke være så

stor, og salen trenger ikke å være full. Det krever også ekstra økonomi å få til det. Bireyler,

Frivillighet

hovedscenen

Hei?

Økonomi

Forsiktig legger jeg hånda på skuldra di. Kartet over teaterbygningen er fortsatt intakt hos meg.

Går det bra?

Hei,

Går det bra?

Er du med?

Det går fint, jeg er her.

Jeg er her, vi kan vente litt.

Pust med magen. Senk skuldrene. Slapp av i kjeven.

Vi tar det litt saktere. Litt enklere. Jeg har tid, vi vet jo begge nå hvor viktig tid er, tålmodighet. En ny form for tålmodighet, den tålmodigheten du og jeg skal ta med oss inn i teateret. Tid. Tid til å komme, tid til å gå, tid til å forstå. Jeg skal klare å forstå deg, se hvordan du har det. lære det bort til andre. Slik at vi begge kan fortsette å være mennesker. Mennesker på de stedene vi trives best. *Pust*. Skal vi prøve igjen?

Det går fint, jeg er her, det kommer til å gå bra, jeg husker for deg.

Når øyeblikket er alt du har.

Hva skal til for at norske institusjonsteatre skal satse på teater som er tilpasset personer som lever med begynnende demens?

- Stabilitet fra stortinget. INN-ordningen og samhandling med teatrene.

INN i teatret

- «Den økonomiske gulrota», ekstra midler til teatrene, avsatt i statsbudsjettet til å nå personer med demens.

- Et tilpasset teaterbygg

Skilter og nøye avmerkede områder, spesielt toaletter bør merkes

Litt mildere lyssetting

Lyset i salen bør være på, svakt.

Litt enklere narrativer

Lengre pause

Et rom med skjerm for de som ikke klarer å følge med på scenen

Færre i salen

Flere på jobb

- Frivillighet – ildsjeler
- Tid
- Deg

De er ikke noe uten deg

De er ikke noe uten deg

Teatrene er ikke noe uten oss

Epilog

Alt fokus flytter seg innover. Jeg blir verdens mest selvsentrerte person. Forsøker å gjøre alt i min makt for å ikke tenke på meg. De tankene betyr ingenting. Jeg betyr ingenting.

Jeg er ikke til stede. Jeg sitter på kontoret og skriver. Jeg sitter rett foran meg selv. Det jeg tar på føles ikke som det jeg tar på. Det jeg ser på er ikke det jeg ser på.

Jeg klarer ikke å sette meg inn i hvordan det er og sitte hos en nevropsykolog, som nettopp har funnet ut at du sannsynligvis har en demens. Hva blir du fortalt? Føles det som om gulvet forsvinner under beina dine? Så begynner du å falle og du stopper ikke før det ikke er noe som helst igjen av deg. Eller tar du det ganske fint? Tenker «jeg kan jo fortsatt masse». Jeg kan være meg selv helt til jeg ikke kan det lenger. Dette skal gå veldig bra.

Skal du være åpen om det? Slik at den gangen du møter en bekjent på gata så blir hun ikke overrasket når du må spørre om veien til ditt eget hus. Hun hjelper deg. Tar seg tid. Lytter. Hun vet jo at selv om du lever greit med diagnosen din, så liker du ikke at kartene forsvinner. Litt etter litt, renner med elva, ut, ut av bevisstheten.

Men teateret, det finner du veien til.

Du har sikkert vært forvirra en gang, utenom diagnoser. Se om du kan huske den følelsen, også se for seg å konstant føle det. *Det er litt sånn jeg tror en demens er.* Men så finner du lommene, kulpene i elva. Holder deg litt fast. Slipper, men kaver ikke. Bare flyter nedover, tar inn de inntrykkene du får tak i og ignorerer de andre. Du trenger ikke alt.

Vet du hva?

Jeg har funnet ut hvem tante Ranka er.

Smiler du?

Jeg har lært hvordan jeg kan fortsette å ha hyggelige samtaler med en som sakte, men sikkert glemmer meg.

Elva

Jeg skal lære andre å forstå deg. Møte deg i din sfære. Med deg skal vi dra på teater.

Så kan jeg forsvinne..

Og du kan fortsatt være et menneske

Det går fint, det kommer til å gå bra

Demensbrems

Smaragd

Løve

Sjø

Perle

Dam

Fjord

Hest

Opal

Tiger

Ku

Elv

Glemselens elv

Du? Hvordan beveger sjøen seg?

Litteraturliste

- Basting, A. D. (2009). *Forget memory : creating better lives for people with dementia*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Basting, A. D. (2020). *Creative care : a revolutionary approach to dementia and elder care*. New York: HarperOne.
- Breistein, S. & Lea, E. (Red.). (2016). *Øyeblikkets kunst. Kunstformidling for personer med demens*. Bergen: Verdighetsenteret - omsorg for gamle. Hentet fra <https://www.verdighetsenteret.no/wp-content/uploads/2016/11/Hefte-%C3%98yeblikkets-kunst.-Kunstmvisninger-for-personer-med-demens-print.pdf>
- Dewey, J. (1934/2008). «Å gjøre en erfaring» fra *Art as Experience*(1934). I A. Bø-Rygg & K. Bale (Red.), *Estetisk teori : en antologi*. Oslo: Universitetsforl.
- Dewey, J. (1980). *Art as experience*. New York: Berkley Publ. Group.
- Eggebø, H. (2020). Kollektiv kvalitativ analyse. *Collective qualitative analysis*, 4(2), 106-122. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2020-02-03>
- Gadamer, H.-G. (1986). *The relevance of the beautiful and other essays* (N. Walker, Overs.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Gjærum, R. G. (2008). Iscenesettelsen av "Den Andre": om usedvanlighet og betydningen av estetiske erfaringer. I T. H. Bjørnå, W. Guneriussen & V. Sommerbakk (Red.), *Utviklingshemning, autonomi og avhengighet* (s. s. 85-99). Oslo: Universitetsforl.
- Gjærum, R. G. & Kinn, H. (2016). Humanistisk og estetisk omsorg: Om medborgerskap, kulturell identitet og ukrenkelig menneskeverd. *InFormation (Oslo, Norway)*, 5(2). <https://doi.org/10.7577/if.v5i2.1847>
- Gran, A.-B. & Gjærum, R. G. (2019). *Teaterbransjen : delbransjer, finansiering og organisering*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Halpern, A. R., Ly, J., Elkin-Frankston, S. & O'Connor, M. G. (2008). "I Know What I Like": Stability of aesthetic preference in alzheimer's patients. *Brain Cogn*, 66(1), 65-72. <https://doi.org/10.1016/j.bandc.2007.05.008>
- Helse- og omsorgsdepartementet. (2013). St.meld. 29 (2012-2013) Morgendagens omsorg. I: Helse- og omsorgsdepartementet. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld-st-29-20122013/id723252/>
- Helse- og omsorgsdepartementet. (2015a). Demensplan 2020. Et mer demensvennlig samfunn. I: Helse- og omsorgsdepartementet. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/demensplan-2020/id2465117/>

- Helse- og omsorgsdepartementet. (2015b). Omsorg 2020 - Regjeringens plan for omsorgsfeltet 2015-2020. I: Helse- og omsorgsdepartementet. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/omsorg-2020/id2410456/>
- Helse- og omsorgsdepartementet. (2020). *Demensplan 2025. Handlingsplan*. Helse- og omsorgsdepartementet. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/b3ab825ce67f4d73bd24010e1fc05260/demensplan-2025.pdf>
- Hjort, H. (1993). *Historier om sjeler fra de terapeutiske rom*. Oslo: Pax Forlag.
- Honningsøy, K. H. (2020). *Bent Høie: – Demens er en større utfordring enn covid-19*. Hentet fra https://www.nrk.no/norge/bent-hoie_-_demens-er-en-storre-utfordring-enn-covid-19-1.15270063
- Kleppe, B. (2017). *Regulating Autonomy. Theatre policy and theatre management in three European countries* (Doctoral dissertation). University College of Southeast Norway. Hentet fra https://openarchive.usn.no/usn-xmlui/bitstream/handle/11250/2458452/2017_22_Kleppe_Thesis.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Mittner, L., Dalby, K. & Gjørum, R. G. (2021). Re-conceptualizing the gap as a potential space of becoming: Exploring aesthetic experiences with people living with dementia. *Nordic journal of arts, culture and health*, 3(1-02), 63-74. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-7913-2021-01-02-06>
- Mittner, L. & Gjørum, R. G. (2021). Situating an Art Intervention with People Living with Dementia in a public space. *Nordic journal of arts, culture and health*, 3(1-02), 116-121. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-7913-2021-01-02-11>
- Nasjonal kompetansetjeneste for aldring og helse. *Fakta om demens*. Hentet fra <https://www.aldringoghelse.no/demens/fakta-om-demens/>
- Vrang produksjon. (2020). *Eldre og psyken, Episode 3: Livet med demens* [Episodisk]. Hentet fra <https://www.aldringoghelse.no/eldre-psyken/>
- Nicholson, H. (2011). Making Home Work: Theatre-making with Older Adults in Residential Care. *NJ : Drama Australia journal*, 35(1), 47-62. <https://doi.org/10.1080/14452294.2011.11649541>
- Repstad, P. (2007). *Mellom nærhet og distanse : kvalitative metoder i samfunnsfag* (4. rev. utg. utg.). Oslo: Universitetsforl.
- Rokstad, A. M. M. (2021). *Se hvem jeg er! : personsentrert omsorg ved demens* (2. utgave. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.

- Rokstad, A. M. M. & Smebye, K. L. (2020). *Personer med demens : møte og samhandling* (2. utgave. utg.). Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Solheim, K. (2015). *Demensguiden : holdninger og handlinger i demensomsorgen* (3. utg. utg.). Oslo: Universitetforl.
- Sørly, R. & Blix, B. H. (2017). *Fortelling og forskning : narrativ teori og metode i tverrfaglig perspektiv*. Stamsund: Orkana akademisk.
- Taylor, N. (2016). *The West Yorkshire Guide to Dementia Friendly Theatre* [Brosjyre]. West Yorkshire Playhouse. Hentet fra <https://cdn.baringfoundation.org.uk/wp-content/uploads/2016/05/Dementia-Friendly-Performances-Guide.pdf>
- Taylor, N. (2019). The origin of dementia friendly theatre performances and the role of people living with dementia as creative consultants. *Research in drama education*, 24(1), 90-95. <https://doi.org/10.1080/13569783.2018.1548273>
- Tjora, A. H. (2021). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (4. utgave. utg.). Oslo: Gyldendal.
- Zittoun, T. & Glăveanu, V. P. (2018). *Handbook of imagination and culture*. New York, NY: Oxford University Press.

Vedlegg

Vedlegg 1 - Institusjonsteatre kategorisert

Vedlegg 2 - Intervjuguide

Vedlegg 3 - NSDs vurdering av meldeskjema

Vedlegg 1 - Institusjonsteatre kategorisert

Årsrapporter norske institusjonsteatre

Etter å ha lest årsrapporter til elleve institusjonsteatre fra 2017-2019 nevner to av dem den kulturelle spaserstokken en gang hver. Et teater har streamet en forestilling til sykehjem i en periode og et (om det kan kategoriseres som institusjon) har en fast «seniorklubb»

Årsrapporter	Teatersjef	Årsrapporter lest	Teaterets hovedmål	Spaserstokk/senior/eldre/demens	Universal utforming UU	Stikkord
Hålogaland teater «best practice»	Egill Pålsson	2017-2019	Vi setter spor, Norges teater i nord. Vi skal gi folket i nord teateropplevelser på høyeste nivå og være åpne, rause, engasjerte og modige. • Hålogaland Teater skal gi alle tilgang til scenekunst av høy kvalitet	Ja, 2018 dikt og piano Ja, 2019 teaterstykke «faren» om demens inkl, et arr. 2020 – relækst teater for barn og unge testes ut.	Ja, teleslynge to plasser til rullestolbrukere Nevner også antall billetter gitt som ledsagerbevis hver år.	Livslang læring Kompetanse heving Barn og unge
Nordland teater «best practice»	Birgitte Strid	2017-2019	Nordland teater skal skape magiske øyeblikk du tar med deg resten av livet. Forretningside: Nordland teater produserer og tilrettelegger scenekunst i hele Nordland, og skaper magiske øyeblikk og opplevelser for folk flest. «Opplevelse du ikke visste at du trengte» hovedmål 3 av 3: Nordland teater skal ha god kontakt med publikum og by på forestillinger som tiltrekker seg NYE publikumsgrupper	Ja, 2017 dikt på eldresenter Hamarøy Ja 2019, nevner vinterlys og forestilling på eldresentre 2017 lørdagscafe og gamle publikum nevnes	Nevnes ikke	Kulturelt fyrtårn i Nordland. Barn er framtidens publikum. Jeg spør: «kan vi da ha livsløpsstandard i teatret også, barn blir gamle etterhvert»
Den nationale scene «best practice»	Stefan Larsson	2017-2019	Den Nationale Scene (DNS) skal skape samfunnsrelevant, engasjerende og vesentlig teater av høy kunstnerisk kvalitet til et bredt publikum. Vi er en av landets fire	Ja, 2017 Albert og Anna (Samarbeid Riksteatret) forestilling om livslang kjærlighet når partner sakte men sikkert forsvinner. Demens i subtekst	Nei, men det arbeides kontinuerlig med å tilpasse det gamle	Kulturarv Likestilling Dannelse Demokrati Publikumsutvikling DNS

			nasjonale scenekunstinstusjoner. Vi skal skape engasjerende, underholdende og samfunnsrelevante teater, og tilby et bredt repertoar av høy kunstnerisk kvalitet. «teater de ikke visste at de ville ha.»	Ja, 2019 strømmet Å bergem å bergem til sykehjem Jeg spør: «Hvorfor strøme?»	teaterbygger	arbeider kontinuerlig for å senke tersklene for å oppsøke teatret, og gjøre teateropplevelsene tilgjengelig for flest mulig.
Teatret vårt	Kristian Lykkeslet Strømskag	2017-2019	Vi skal gi publikum eit rikt og variert tilbod i hele Møre og Romsdal. Vi skal presentere historier som angår oss og skape nye forteljingar om verden og tida vi lever i. Vi skal streve etter lokal tilhørsle. Vi skal kommentere og kritisere det som skjer rundt oss i samfunnet, til å skape både diskusjon og dialog. Vi skal vere eit av dei føretrekte teatera for unge skodespelarar og kunstnarar å søke seg til.	Nei, 2017, Lunsj og lyrikk nevnes for det voksne publikum. 2017 teatersjefen sier «alle aldre alle samfunnslag»	Nevnes ikke	Barn og unge
Trøndelag teater	Elisabeth Egseth Hansen	2017-2018	Teatret er, og skal være, et felles refleksjonsrom, et rom som utfordrer og beveger oss. scenekunst av høy kvalitet for et så stort publikum som mulig.	Nei	Nevner ledsagerbevis	Barn og unge sier de er til for publikum, spesielt barn og unge Samtidens alvor sosialt og politisk Frie ytringer og demokrati
Rogaland teater	Glenn André Kaada	2016-2018	Rogaland Teaters samfunnsoppdrag er å være et samlingssted for scenekunst preget av høy profesjonalitet og kunstnerisk kvalitet. Teatret skal forsvare sin relevans i et samfunn som er i konstant endring og være våkne for de impulsene som utdyper og utfordrer	Nei	Det nevnes at de legger til rette så godt de klarer til tross for byggets begrensninger.	BUT barne og ungdomsteatret Grunnleggende menneskerettigheter I et kontrastrikt

			scenekunsten. Det er teatrets oppdrag å spille, formidle og gjenskape de fortellinger som har eksistert gjennom historien.			og mangfoldig samfunn er det viktig for RT å legge til rette for, og fremme, en stor bredde av stemmer og tilbud.
Haugesund teater	Morten Joachim Henriksen	2016	Å lever forestillinger av høy kunstnerisk kvalitet og være en samlende faktor for scenekunsten i regionen	Nei	Nevnes ikke	Kompetanse utvikling
Teater Innlandet	Thorleif Linhave Bamle	2017-2019	Teater for innlandet og skal formidle scenekunst av høy kvalitet for utviklingen av innlandets kulturliv Teater ut Være en tydelig stemme i den offentlige kunst og kulturdebatten	2019, Nevner dansekompani og trune og sykehjem i samme setning	Nevnes ikke	Spille for alle betyr også å spille for de få. 2018 Et teater skal ikke dikteres av politikere, ikke være et regionalt tiltak for bolyst og folkehelse. Teatret skal være en motvekt til de digitale ekkokamrene, skape møter mellom mennesker, og bidra til den frie samtalen, de frie tankene.
Nationaltheatret	Hanne Tømte	2017-2019	Mål2 Hele nasjonen skal forholde seg til teatret og oppleve det som sitt. Nationaltheatret skal skape en meningsfull relasjon mellom publikum og teatret, gjennom å kommunisere på publikums premisser på en verdifull, engasjerende og troverdig måte, og utforske nye kommunikasjonssformer og -kanaler. Publikum skal	Tja, 2018, frokostsnakk om eldre i framtidens arbeidsmarked	Nei, Men her også nevnes det at de arbeider mot det.	Publikumspress for økt publikumsvekst Favne vidt og lodde dypt Mangfold på scenen. Nye National og krenket Barn og unge, familie

			tilbys en smidig totalopplevelse som skaper begeistring. Samtidig skal teatrets pedagogiske aktiviteter styrkes.			
Det Norske teatret	Erik Ulfsby	2017-2019	Nynorsk mål Djervt, ope og engasjerende teater dit folk søker refleksjon, oppleving og underholdning. Speile Norge både i scene og sal.	Nei	Ja, Gratisbillett er Universal utforming Hørselshjelp og tegnspråk olkning	Speile norge i scene og sal Mangfoldige scene – barn Det multinorske – ulik etnisk bakgrunn skuespillere
Kilden teater (teater og konserthus) (Institusjon?)	Valborg Frøysnes	2019	Kunstnerisk vekst Kilden har som uttalt mål å bli ledende i det sosiale samfunnsoppdraget. Gjennom det vi kaller dialogmetodikk skal kunsten vi skaper og virksomheten på alle plan motvirke utenforskap, fremme integrering og sosial verdiskapning. I 2019 har vi gjort dette blant annet gjennom satsinger rettet mot hele spekteret av alderssegmenter, kriminalitetsutsatt ungdom, ungdom med psykiske og fysiske funksjonsnedsettelse og andre marginaliserte grupper av både unge og voksne	Tja, de har en «seniorklubb»	Nevnes ikke	Demokrati Likestilling gjennom repertoar, utøver og historiene som fortelles. Barn og unge

Vedlegg 2 – Intervjuguide

Intervjuguide

Problemstilling for prosjektet:

Hva skal til for at norske teatre skal satse på teater tilpasset personer med begynnende demens? Og hvordan skal de få det til?

Spørsmålene skal i samarbeid med veileder spissformuleres og formes til hver institusjon, i denne guiden presenteres essensen i det jeg ønsker å gå dypere inn i ved hjelp av intervju.

Info til informant før intervjuet starter:

unngå tredjepersonsopplysninger. Tredjepersonsopplysninger er personidentifiserbare opplysninger som du kan gi om andre enn seg selv, og kan for eksempel være navn på enkeltpersoner eller bakgrunnsopplysninger om personer som ikke deltar i forskningsprosjektet. Tredjepersonsopplysninger kan også være beskrivelse av spesielle hendelser/situasjoner/historier hvor enkeltpersoner kan identifiseres. Informantene kan ikke navngi eller gi bakgrunnsopplysninger om enkeltpersoner, men snakke generelt.

Spørsmål	Stikkord for mulige oppfølgingsspørsmål	Notater
Hvilke tilbud har dere til personer med begynnende demens?	<ul style="list-style-type: none">- Faste tilbud- Frekvens	
Hvorfor satser dere på/satser dere ikke på tilbud til personer med demens?	<ul style="list-style-type: none">- Hva skal til for satsing- Økonomi- Kunnskap- Fordeler og ulemper for teateret	<p>Kultur og kunstsyn</p> <p>Penger inn og penger ut</p>
Hvis ingen norske teatre satser, hvorfor har de valgt det bort? Ev. valgt andre typer teater?	<ul style="list-style-type: none">- Med andre typer teater, menes f.eks om de drar ut oppsøkende istedenfor å invitere personer med begynnende demens til dem. Og hvorfor har de valgt det i stedet?	
Hvordan gjennomføres arrangementene?	<ul style="list-style-type: none">- På eller utenfor teateret- Universell utforming	
Hvordan promoteres arrangementene?	<ul style="list-style-type: none">- Hvordan når de ut til de personene de skal nå?	

	<ul style="list-style-type: none"> - Støttekontakt? - Aktivitetsvenn?
Hvordan oppleves det av dere på teateret?	<ul style="list-style-type: none"> - Er det noe skuespillere og andre ansatte ser fram til å gjennomføre? - Ses resultatet umiddelbart?
Har dere fått negative tilbakemeldinger noen gang?	<ul style="list-style-type: none"> - Hvordan opplevdes det og ev. hva gjorde dere?
Hva sier det positive tilbakemeldingene?	<ul style="list-style-type: none"> - Grunnene til at de fortsatt gjennomfører tilbud. - Økonomi - Plikt - Ønske

Vedlegg 3 - NSDs vurdering av meldeskjema

12.05.2022, 21:02

Meldeskjema for behandling av personopplysninger

NSD NORSK SENTER FOR FORSKNINGSDATA

Vurdering

Referansenummer

104046

Prosjektittel

Når øyeblikket er alt du har

Behandlingsansvarlig institusjon

OsloMet – storbyuniversitetet / Fakultet for teknologi, kunst og design / Institutt for estetiske fag

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Rikke Gürgens Gjørum, rikke-gurgens.gjarum@oslomet.no, tlf: 91183337

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Heidrun Persdatter Aaserud, s307006@oslomet.no, tlf: 40465265

Prosjektperiode

19.08.2020 - 30.04.2022

Vurdering (3)

03.09.2021 - Vurdert

NSD har vurdert endringen registrert 31.08.2021.

Vi har nå registrert 30.04.2022 som ny sluttdato for behandling av personopplysninger.

Vi gjør oppmerksom på at forlengelsen ikke kan påregnes uten at utvalget informeres om forlengelsen.

NSD vil følge opp ved ny planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Kontaktperson hos NSD: Henriette N. Munthe-Kaas

Lykke til videre med prosjektet!

03.06.2021 - Vurdert

<https://meldeskjema.nsd.no/vurdering/5f46546a-c0d7-46a8-afb9-f5ab43f9a383>

1/3

NSD har vurdert endringen registrert 03.06.2021.

Vi har nå registrert 01.10.2021 som ny sluttdato for behandling av personopplysninger.

I tilfelle det skulle bli aktuelt med ytterligere utvidelse av den opprinnelige sluttdato (01.07.2021), må vi vurdere hvorvidt det skal gis ny informasjon til utvalget.

NSD vil følge opp ved ny planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Kontaktperson hos NSD: Maren Urheim

Lykke til videre med prosjektet!

06.10.2020 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet med vedlegg den 06.10.2020, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

DEL PROSJEKTET MED PROSJEKTANSVARLIG

Det er obligatorisk for studenter å dele meldeskjemaet med prosjektansvarlig (veileder). Det gjøres ved å trykke på "Del prosjekt" i meldeskjemaet.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde:

https://nsd.no/personvernombud/meld_prosjekt/meld_endringer.html

Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 01.07.2021.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a.

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke behandles til nye, uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20).

NSD vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

Skype, Teams og Zoom er databehandlere i prosjektet. NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene til bruk av databehandler, jf. art 28 og 29.

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og/eller rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)